

Overcome
Hoe kan er aan een wereld gewerkt worden waar "brood en wijn" gedeeld wordt met allen?
pagina 2

Ook bij ons...
Campagne van Burgemeesters voor Vrede gaat door.
pagina 6

Wapenbeurs
RAL in juni met Undersea Defence Technology het centrum voor handelaren in militair wapentuig
pagina. 7

Jan Schaake

"Pacifisme uit de gratie bij VN" kopte Trouw een half jaar geleden boven een artikel over het toen juist uitgebrachte rapport over de 'bedreigingen, uitdagingen en veranderingen' die de VN stonden te wachten.

Schokkend nieuws, want nog geen twee weken daarvoor stond in de jubileumuitgave 'Pacifisme Nu' van Kerk en Vrede nog een vurig pleidooi voor diezelfde Verenigde Naties.

De Verenigde Naties werden 60 jaar geleden opgericht vanuit een vastbeslotenheid bij de toenmalige regeringsleiders om toekomstige generaties te vrijwaren van de gesel van de oorlog. Wie nu om zich heen kijkt, moet wel tot de conclusie komen dat er van die vastbeslotenheid helaas weinig is overgebleven. De VN hebben besloten om zichzelf eens op de schop te nemen. De vraag is dan of men daarbij trouw wil blijven aan de oorspronkelijke doelstelling of dat men, zoals de kop uit Trouw suggereert, de oorlog aanvaardt als een instrument om de oorlog uit te bannen.

De jaren '90

Dat laatste zou wel in een bepaalde ontwikkeling passen. In de algemene euforie van vlak na de Koude Oorlog, kondigde president Bush sr op 11 september (jawel) 1990 een 'Nieuwe Wereldorde' aan. Niet langer zou de internationale gemeenschap door de verdeeldheid in twee machtsblokken volstrekt machteloos zijn maar eindelijk zou men werk kunnen maken van de internationale rechtsorde. Vier maanden later bleek dit de rechtvaardiging van de oorlog tegen Irak te zijn. Als vredesbeweging gingen we de straat op, want dit waren niet de Verenigde Naties die ons voor

ogen stonden. De VN was er niet om een oorlog te voeren maar om deze te bestrijden via de inzet van andere middelen (zoals we de afgelopen maanden ten aanzien van de Europese Unie bepleitten). Het kan verkeren, want nog geen 15 jaar later was het uitblijven van een VN-mandaat één van de belangrijkste kritiekpunten op de Irak-oorlog van president Bush jr. Alsof het met een VN-mandaat wel

de Westerse regeringen ertoe om niet langer aan dit soort VN-missies deel te nemen terwijl de VN zelf, op basis van het rapport van Brahimi, kozen voor een zwaardere bewapening van deze missies. De VN namen dus geleidelijk afscheid van het pacifistisch principe om geen of uitsluitend uitelkaarhoudend geweld toe te passen terwijl dit de Westerse regeringen nog steeds niet ver genoeg ging. Na de oorlogen

bedreiging voor de eigen veiligheid ervaren. Op basis van deze analyse blijven de VN de inzet van vooral economische middelen om de internationale veiligheid te verbeteren bepleiten en worden de vijf jaar geleden afgesproken Millenniumdoelstellingen integraal meegenomen in het veiligheidsbeleid. Hiermee trappen de VN in ieder geval niet in de Westerse mode om (militaire) veiligheid als voorwaarde van ont-

rechtvaardige oorlog, maar het voordeel is zonder meer dat de afweging toetsbaar wordt en minder afhankelijk van de eigenbelangen van de lidstaten van de Veiligheidsraad. Om echt meer werk te kunnen maken van niet-militair veiligheidsbeleid, stelt het rapport voor om onder de Veiligheidsraad en de Sociaal-Economische Raad van de VN (de ECOSOC, die volgens het rapport trouwens een belangrijker rol zou moeten spelen inzake de hele globalisering) een Commissie voor Vredesopbouw moeten komen, die ondersteund wordt door een Bureau voor Vredesopbouw en door een tweede plaatsvervangend Secretaris-Generaal die juist Vredesopbouw in zijn portefeuille heeft. Helemaal uit de gratie is het pacifisme dus niet bij de VN!

Kritisch volgen

Op 21 maart jl. reageerde Kofi Annan met een eigen rapport, 'In Larger Freedom', dat dit najaar door de VN-top besproken zal worden. Hij neemt veel uit het rapport van de adviescommissie over, maar er zijn een paar in het oogspringende verschillen. Opmerkelijk is dat het woord 'vrede' nauwelijks in het rapport voorkomt en in plaats daarvan de woorden 'veiligheid' en 'mensenrechten' veelvuldig opduiken. Verder besteedt Annan veel aandacht aan de oprichting van een staande VN-macht die snel zou moeten kunnen ingrijpen in crisissituaties. Daarbij is dan weer opmerkelijk dat hij geen woord wijdt aan de mogelijke betrokkenheid van civiele organisaties en internationale NGO's bij conflictpreventie en crisisbeheersing. Een onderwerp waar deze zomer nog een grote NGO-conferentie over georganiseerd wordt (zie elders in dit nummer). Kortom, we kunnen ook niet helemaal gerustgesteld achterover leunen en zullen het kritisch moeten blijven volgen.

Jan Schaake is algemeen secretaris van Kerk en Vrede

Minister van Defensie Frank de Grave inspecteert in Afghanistan

zou hebben gemogen. Eén van de workshops van de afgelopen najaar door onze Duitse zusterorganisatie, de Versöhnungsbund, georganiseerde conferentie, "Pazifismus heute", ging onder de titel 'De Heilige VN - onfeilbaarheid in de 21ste eeuw' juist op dit punt in: de VN die de plaats van de middeleeuwse pausen hadden ingenomen in het sanctioneren van de rechtvaardige oorlog. Begin jaren '90 bracht de toenmalige secretaris generaal, Boutros Boutros Ghali, nog een 'Agenda for Peace' uit, waarin, naast een heel arsenaal aan andere middelen, het militaire middel toegespitst werd tot zogenaamde 'blauwhelmoperaties': lichtbewapende militairen die tussen de strijdende partijen zouden worden gelegerd om een geweldsspiraal te voorkomen. De ervaringen in Bosnië en Rwanda brachten

tegen Kosovo en Irak kwam daar nog een ander probleem bij: Westerse regeringen bepleitten, vooral voor zichzelf, het recht om ook zonder VN-mandaat in te mogen grijpen bij grove mensenrechtenschendingen, zoals genocide, en tegen landen die een grote bedreiging vormen voor de internationale veiligheid, zoals Irak.

Rechte rug

Tegen deze achtergrond moet gezegd worden dat de VN hun rug tamelijk recht houden. Het rapport over bedreigingen, uitdagingen en verandering begint met een internationale veiligheidsanalyse die vooral recht doet aan de niet-Westerse landen: armoede en epidemische ziektes als AIDS vormen in het Zuiden de grootste bedreiging van de veiligheid en veroorzaken een instabiliteit die het Westen vervolgens als

wikkeling te zien en houden ze ook vast aan de lijn dat terrorisme bij de voedingsbodemp moet worden aangepakt. Voor de inzet van militaire middelen houden de VN vast aan het hen gegeven geweldsmonopolie. Ze komen tegemoet aan de wens van de VS om pre-emptief in te kunnen grijpen, maar geven daarbij aan dat ook daarbij de Veiligheidsraad nog steeds aan zet is en dat eerst niet-militaire middelen ingezet moeten worden. De kritiek vanuit met name de EU-landen dat de Veiligheidsraad te vaak in een patstelling blijft hangen, tracht het rapport te ondervangen door een aantal heldere criteria te formuleren die de Veiligheidsraad zou moeten hanteren bij het oordeel of de situatie wel of niet om (militair) ingrijpen vraagt. De genoemde criteria lijken sterk op die van de

Globalisering: project of proces?

Héleen Broekema

Globalisering is een feit. Er gebeurt economisch en politiek niets wat niet door mensen gestuurd wordt. Hoe de sturing plaats vindt is een keuze. De vraag is welke keuzes mensen maken en of zij zich bewust zijn van de gevolgen.

Stand van zaken

De wereld is een dorp geworden. Sinds 1989 kan er door heel Europa gereisd worden en daarmee bijna tot de uiterste einde van de aarde. De snelle ontwikkeling van ICT geeft zeer veel communicatiemogelijkheden. Reizen wordt steeds eenvoudiger, maar is door de ICT veel minder nodig ten behoeve van de handel. De wereld ligt open. Deze fase in de geschiedenis wordt aangeduid met de term 'globalisering'. Het IMF definieert dit als volgt: 'Globalisering gaat in belangrijke mate over de groeiende economische afhankelijkheid van landen door de toenemende hechte integratie van markten voor goederen, diensten en kapitaal'. De groei van handel en buitenlandse investeringen gaat samen met het verplaatsen van productie en privatisering van goederen, diensten en algemene hulpbronnen, zoals water en energie. Onder druk van het bedrijfsleven viert het neoliberalisme (geïntroduceerd door Thatcher en Bush) hoogtij. Met als gevolg dat mensen vooral in de lage-lonen-landen niet alleen slaaf blijven, maar het meer en meer worden, van het kapitalisme. Het gevolg is bijvoorbeeld ook dat mensen straks weer water ontberen

doordat de waterputten die vanuit ontwikkelingshulp en kerkelijke projecten geslagen zijn straks privé-bezit worden, waardoor het water dan onbetaalbaar wordt. Privatisering van hulpbronnen is ideologisch een dodelijk wapen.

Strijd om hulpbronnen, een keuze

Strijd om hulpbronnen, vruchtbare aarde en voedsel, en daardoor oorlog en migratie, is een eeuwige strijd van mensen. De bijbel schrijft er al verhalen over. In die verhalen gaat het veelal over het uiteindelijk tot stand komen van gerechtigheid.

In de joodse en christelijke tradities, maar ook in de moslim traditie zijn uitsluiting en uitbuiting van armen fundamenteel in strijd met het geloof dat recht doen aan de armen centraal stelt.

Omgaan met de mogelijkheden die er voor handen zijn in een historische periode vraagt om kennis en bewuste keuze. Keuzes zijn bepalend voor de toekomst. Hinkelammert, een Latijns-Amerikaans theoloog, onderscheidt in zijn boek 'Die ideologische Wapen des Todes' twee essentiële zaken die het leven bepalen. Aan de ene kant een leven dat ten dode leidt en dat beheerst wordt door het rijk van de zonde, waar de afgod kapitaal aanbeden wordt. Aan de andere kant een leven dat voortkomt uit naastenliefde en dat tot gelovig leven leidt. Dorothee Sölle en anderen noemen het omgaan met kapitaal en de consumpties die tot uitbuiting leiden een 'gevangen denken'. In deze gevangenis zitten vrijwel alle mensen.

Andere mogelijkheden

Er zijn vele mogelijkheden om geld en goederen anders te verdienen.

Dit is nogmaals uitgesproken op de Assemblee van de Wereld Alliantie van Gereformeerde en Hervormde Kerken (WARC) op een conferentie 2004 in Accra. De Bisschoppenconferentie, de Wereldraad

van Kerken en de Lutherse Wereldfederatie hebben eveneens conferenties aan de toenemende globalisering gewijd. Ook niet-kerkelijke organisaties en zelfs 186 landen willen zich in een 'global call for action against poverty' inzetten om voor 2015 de armoede in de wereld te halveren.

De constateringen zijn duidelijk. Maar het blijkt dat 88% van de burgerbevolking van Europa nog niets weet van dit streven. De zo geheten "brief uit Accra" heeft nauwelijks aandacht gekregen in de Nederlandse kerken. Daarom is in Nederland door de stichting Oikos, in samenwerking met de theologische faculteiten in Nederland en Brussel en nog enkele andere organisaties, in maart 2005 een conferentie gehouden om globalisering in de agenda voor kerk en theologie aandacht te geven.

Mensen zijn wel bereid om te geven voor armoedeprojecten. Het komt er op aan dat mensen zich bewust worden wat zij zelf kunnen doen en wat het gevolg is van hun keuzes. Als mensen 'nee' zeggen tegen het huidige uitbuitende beleid als een aspect tegen de schending van de mensenrechten dan begint het pas. Met meer inzet voor mensenrechten en beperking van oorlogen door humanitaire interventie is het probleem van armoede en uitbuiting niet opgelost. Oorzaken van armoede onderzoeken en meehelpen te bestrijden vraagt niet alleen om kennis van de feiten, maar om een andere levenshouding. Er zal hard gewerkt moeten worden aan bewustwording, Kerken en andere organisaties kunnen hierin een rol spelen. Vrede, gerechtigheid en heelheid kunnen slechts tot stand komen als mensen handelen ten aanzien van hun 'buren' zoals zij zelf behandeld wensen te worden.

In het verleden waren er in de handel, net als in de kerken vele internationale contacten. Door de moderne technische ontwikkelingen en ICT komt alles veel dichterbij. Met als gevolg dat iedereen elke dag

(indirect) geconfronteerd wordt met de positieve en negatieve gevolgen. Door de ontwikkeling van de computer was het mogelijk DNA te lokaliseren. Hierdoor zijn vele mogelijkheden voor medische inzichten geopend; maar ook de ontwikkeling van genetische manipulaties en nog meer geavanceerde wapentechnieken. Via internet en mobiele telefonie is dagelijkse snelle communicatie mogelijk over bijna heel de wereld. Via internet is veel kennis te verwerven, maar hoe wordt deze gebruikt ten behoeve van levenskeuzes?

Bewuste levenshouding

Een andere levenshouding kan variëren tussen twee uitersten. De ene: Alles wordt te veel, globalisering leidt dan tot individualisering. Zowel privé als nationaal: eigen volk, eigen kerkelijke gemeente, eerst. Een andere mogelijkheid is dat juist door gezamenlijke verdieping in de economie en de politiek en voor gelovigen, gevoed door hun spiritualiteit, gemotiveerd verzet ontstaat. Verzet ten aanzien van de wijze van gebruik van kapitaal op een uitbuitende manier ten aanzien van 'dorpsgenoten'. Bewust zijn of worden van de keuzes die jezelf maakt bij kopen, sparen en het omgaan met goederen en diensten is een begin, een protest door anders om te gaan met de globalisers dan de reclame of de politiek willen. Alleen is dat vaak moeilijk. Met elkaar kan geprobeerd worden na te gaan wat er gebeurt met producten die veel gebruikt worden. Hoe die de wereld over reizen met de gevolgen voor de mensen die meewerken aan dat product. Paolo Freire geeft daar in een van zijn boeken een voorbeeld van. Hij ging met rijstplanters na waarom zij honger leden en rijst duur moesten kopen terwijl zij zelf de rijst verbouwden.

De analyse die hij maakt kan ook nu als een hulpmiddel tot bewustwording bijdragen of de keuze die gemaakt wordt niet het kapitaal maar mensen tot

hun recht laat komen. Het zal een lange weg zijn, het kan anders, maar dat is verre van eenvoudig. Het westen is nu technisch geëquipeerd en welvarend. Dit heeft sociaal en ecologisch diep ingrijpende negatieve gevolgen. En met de toenemende welvaart neemt ook de wapenhandel en oorlogsindustrie toe. Omhuizen tot een andere vorm van globalisering is een uitdaging. Voor kerken een consequentie van hun belijden. Globalisering is geen project dat niet te stuiten is. Het is een beïnvloedbaar proces.

In dit bestek is geen plaats voor analyses en suggesties. Bijgaand kader geeft enkele mogelijkheden voor informatie zowel van kerken als andere organisaties en om aan de slag te gaan.

Zo maar wat vragen als gedachtebepaling.

Wat is het voor product?

Waarvoor wordt het gebruikt?

Hoe is het samengesteld, wat zijn de grondstoffen? Wie hebben aan het product gewerkt? Waar in de wereld is welk onderdeel geproduceerd? Hoeveel tussenhandel zit erin? Wie heeft er aan verdiend? Waar is het in elkaar gezet / gegroeid? Is er sprake van genetische manipulatie? Wie koopt dit product? Is het voortgekomen uit eerlijke handel? Verzin er zelf meer.

Boeken en websites

P. Freire, Pedagogie in ontwikkeling, Brieven aan Guineë Bissau, Anthos, 1979, 181 blz.

D. Sölle, Mystiek en Verzet, Ten Have, 2005, 424 blz., ISBN 90 259 5583 5, € 24,90

Greetje Witte-Rang, Hielke Wolters e.a. Uitsluitend participatie, theologische overwegingen bij globalisering, 200 blz., € 17,50 (bij intekening via Oikos € 14,50) Dit boek verschijnt medio zomer.

Gespreksmateriaal Oikos, € 7,50

R. Haan, Economie van de eerbied - kanttekeningen bij het bijbels spreken over geld en goed, Meinema, 2005, 190 blz., ISBN 90 211 4069 1, € 16,00

Website: www.stichtingooikos.nl

Boekbespreking

Roelf Haan, Economie van de eerbied, 190 blz. Uitg: Meinema, Zoetermeer, 2005. ISBN 90 211 4069 1 € 16,00

Roelf Haan schreef in 1985 een klein boekje als kanttekeningen bij het bijbels spreken over geld en goed, dat zijn actualiteit nog niet verloren heeft. Op verzoek van Oikos bewerkte en vulde Haan zijn boekje onlangs aan. Haan is econoom met internationale ervaring. Hij kijkt met deze bril naar bijbelteksten, die een kritiek inhouden op de toen heersende cultuur. Teksten die vandaag nog inzicht geven om eigen levenshouding te bepalen, tegenover de leuzen van vrijheid, gelijkheid en broe-

derschap die sinds de Verlichting opgeld doen in het "Westen".

Economie vandaag is globalisering. De macht van het geld, de opvatting van de neoliberale economie, dat voor geld alles te koop moet kunnen zijn, is een bedreiging voor de ontwikkelingslanden en een christelijke levenswijze. De wereld is vertechniseerd. De techniek bepaald de geldinvestering. Het gaat om de ontwikkeling van structuren en systemen in plaats van de ontwikkeling van menselijke relaties. Conflicten worden opgelost met oorlog. Technisch militair geweld wordt, met technischer militair geweld beantwoord. De medemens wordt niet in de

ogen gezien. De westerse prestigieuze 'technicistische samenleving' is gebouwd op de ellende van de armen. Hoe kan er aan een wereld gewerkt worden waar "brood en wijn" gedeeld wordt met allen?

De Haan's visie geeft een andere kijk op rijkdom, armoede en ontwikkeling. Hij bespreekt in korte stukjes kostenbewustzijn, economische ontwikkeling, wegwijzers voor persoonlijke inzichten en missionaire gemeente, gerechtigheid en toekomstverwachting. Er zit een opbouw in het boekje met terugverwijzingen naar eerdere hoofdstukken. De afzonderlijke hoofdstukken zijn persoonlijk, maar ook in groepen te gebruiken.

Héleen Broekema

Na het referendum: Hoe gaat Kerk en Vrede verder met Europa?

Arjan Vliegenthart

Het referendum over de Europese Grondwet ligt nog maar net achter ons. Met grote meerderheid heeft Nederland na Frankrijk 'nee' gezegd tegen de Europese Grondwet. De afgelopen weken vormden voor Kerk en Vrede een energerende tijd. De tournee Grondwet, Europa en de Wereld heeft ons in minder dan een maand met meer dan tweeduizend geïnteresseerden in aanraking gebracht. De discussies over de betekenis van de Grondwet voor de toekomstige verhouding van Europa tot de rest van de wereld waren inspirerend en goed bezocht. De kaartenactie tegen de militarisering van Europa laten we nog even doorlopen en heeft tot dusver enkele duizenden ondertekenaars en zelfs enkele tientallen nieuwe leden en donateurs opgeleverd. Veel mensen in Nederland maken zich met ons zorgen over de toegenomen nadruk op de Europese Unie als een macht, die desnoods met geweld zowel haar eigen belangen als de vrede wereldwijd zou moeten verdedigen. Ook de kerken kwamen in hun commentaar op de Grondwet met kritische opmerkingen over deze militaire voornemens en pleiten met Kerk en Vrede voor een stimulering van geweldloze alternatieven. De deelname van Kerk en Vrede aan een kerkelijke consultatie over de Grondwet heeft daar zeker aan bijgedragen.

Terwijl de positie van de Raad van Kerken werd uitgelegd als een oproep om vóór te stemmen, bleek het standpunt van Kerk en Vrede bij een deel van de achterban en binnen de kerken op vragen te stuiten. Was Kerk en Vrede nu tegen de Grondwet en daarmee tegen Europese integratie? Dit laatste is geenszins het geval, maar hier wreekte zich het feit dat het in de referendumcampagne alleen maar om 'ja' of 'nee' ging tegen een massief boekwerk van meer dan 400 pagina's en dat elke nuancering in de hevigheid van de discussie

leek te verdwijnen. Over de Grondwet in haar geheel had en heeft Kerk en Vrede geen standpunt. Voor Kerk en Vrede staat buiten kijf dat Europese samenwerking op tal van terreinen de enige manier is om samen in Europa het leven op een rechtvaardige en vreedzame manier gestalte te geven. In het proces van Europese integratie heeft het vredesmotief van oudsher een belangrijke rol heeft gespeeld. Het idee dat je door economische en andere vormen van samenwerking ook tot een vreedzaam samenleven kan komen, heeft binnen de verschillende lidstaten duidelijk postgevat. Het gaat erom deze tendensen van het vredesproject Europa te versterken, juist ook in de betrekkingen tot de rest van de wereld. Het zijn van een vredesproject stoelt immers niet alleen op de interne verhoudingen, maar vooral op die met de buitenwereld. Over de vraag of de Europese Unie een vredesproject blijft of een militaire onderneming wordt gingen ook een brochure en een discussieavond die we samen met Interkerkelijk Vredesberaad organiseerden. Landelijke politici van PvdA, SP en GroenLinks werden op 26 mei geconfronteerd met uitspraken en vragen vanuit de achterban van IKV en Kerk en Vrede.

Bij een naar buiten gericht vredesproject hoort ook een gemeenschappelijk buitenlands beleid. Over de noodzaak om bij crises en conflicten gemeenschappelijk op te treden bestaat geen verschil van mening. De vraag is alleen: hoe? De Europese Unie heeft in het verleden een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van allerlei internationale verdragen op het gebied van duurzame ontwikkeling en internationaal recht. Een actieve rol van Europa als het gaat om het promoten van vrede en mensenrechten is dus ook in de toekomst meer dan noodzakelijk. Kerk en Vrede blijft zich echter wel zorgen maken over het primaat dat in de Grondwet wordt gegeven aan

de verdediging van de eigen belangen in het buitenlands beleid. De militaire paragraaf, waarin gesproken wordt over een Europees Defensieagentschap en de verplichting voor de lidstaten om militaire vermogens geleidelijk te verbeteren is hier een voorbeeld van, maar je kunt ook denken aan het dumpen van agrarische producten in de Derde Wereld die het lokale boeren onmogelijk maakt hun eigen producten te verkopen. In dit opzicht is Europa vaker een deel van het probleem dan een deel van de oplossing.

Als één van de weinige maatschappelijke organisaties die zich de afgelopen maanden echt in het debat over de toe-

den te krijgen op de vraag waar we met de Europese samenwerking naartoe willen." Een periode van bezinning, zoals André Rouvoet van de ChristenUnie het noemde. Het kabinet heeft deze motie inmiddels overgenomen en zal met een voorzet komen. Dat betekent dat de discussie over de Europese Grondwet nog even doorgaat en dat wij daar, als maatschappelijke organisatie, ook een rol in kunnen blijven spelen. Daarmee kan ook tegemoet worden gekomen aan de verzuiging van Bram Grandia in zijn IKON-column van de zondag vóór het referendum: "Ik probeer mezelf als Europeaan een plaats te geven. Ik vrees dat ik de afgelopen jaren

me uit. Wat is de ruimte om mee te denken en mee te praten. Dit Europa-offensief was mij te kort. Ik neem en krijg er graag nog een jaar de tijd voor."

Maar tegelijkertijd rolt de Europese trein verder. Terwijl er in Nederland nog gekisbist wordt over hoe de uitslag van het referendum geïnterpreteerd moet worden, gaat de discussie in Europa allang weer verder. 'Nach der Wahl ist wie vor der Wahl' is een Duits gezegde, wat eens te meer aangeeft dat de strijd voor een vreedzaam Europa niet na 1 juni is opgehouden. De Defence Economy Council bracht in de week na het referendum een rapport uit waarin staat dat Europa als het gaat om militaire vermogens ver achterblijft bij de Verenigde Staten. Zij pleit dan ook voor een jaarlijkse verhoging van defensiebudgetten met 45 miljard euro. Het zijn deze tendensen die ook in de Grondwet naar voren kwamen, waartegen Kerk en Vrede zich zal blijven verzetten. Dat het vraagstuk van oorlog en vrede allang niet meer op het nationale en interstatelijke niveau wordt bediscussieerd, wisten wij allang. Maar voorstellen van de Defence Economy Council wijzen ons eens te meer op de noodzaak om alert te zijn en te blijven en op Europees niveau met onze Nederlandse en Europese partners ons te weer te stellen tegen de voortgaande militarisering van het Europese buitenlands beleid. Zoals afgesproken met andere Europese IFOR-afdelingen zullen we ons de komende tijd vooral inzetten tegen verdere vormgeving van de defensiesamenwerking in Europa (zoals de battle groups en de stimulering van de Europese wapenindustrie) en vóór de instelling van een Europees Vredesagentschap dat de Europese capaciteiten voor conflictpreventie en burger vredeswerk moet verbeteren.

Arjan Vliegenthart is bestuurslid van Kerk en Vrede

komst van Europa heeft gemengd, heeft Kerk en Vrede deze laatste punten op de agenda gezet. Dit willen we ook de komende tijd blijven doen. Na het referendum nam de Tweede Kamer met ruime meerderheid een motie aan waarin "een brede maatschappelijke discussie" wordt bepleit "waarin burgers op zo ruim mogelijke wijze kunnen deelnemen, teneinde antwoord-

veel gemist heb. Ik heb niet de indruk dat ik als burger actief betrokken ben bij de vormgeving van ons gemeenschappelijk huis Europa. Ik zie nu vele politici vrolijk folderen, ballonnen blazen en enthousiast doen. Bij mij wordt de vraag alleen maar sterker: Waar staat Europa voor? Voor wat voor economie? Voor wat voor defensie? Wat zijn onze gemeenschappelijke bronnen? Leg het

Pacifisme: Passé of Panacee

Jan Schaake en Mark Akkerman schreven voor het tijdschrift 'Vrede en Veiligheid' (jaargang 34, nummer 1) een artikel over de huidige situatie en mogelijkheden van het pacifisme en de politieke relevantie daarvan. Van de tekst van het artikel is nu een gelijknamige brochure verschenen bij Kerk en Vrede.

Terwijl er grote vooruitgang is geboekt op het gebied van het internationaal

recht, het denken over geweld en in de praktijk van het geweldloos verzet, straalt dit nauwelijks af op het pacifisme. De aanhang ervan blijkt ook erg conjunctuurgevoelig te zijn. Terwijl er in de jaren zeventig en tachtig duidelijk rekening gehouden met dit gedachtegoed moest worden gehouden, bevond het zich in de jaren negentig in de marge van de discussie.

Het grootste probleem lijkt dat het pa-

cifisme tot een wereldvreemd moralisemewordt gereduceerd en dat elementen uit het politieke programma niet als een samenhangend geheel worden gepresenteerd.

In de brochure wordt beschreven hoe het pacifisme in het verleden zijn kracht vond op het moment dat de verschillende elementen in onderling verband naar buiten gebracht werden. Ook wordt ingegaan op de vraag hoe de internationale context van vandaag daar ook weer de mogelijkheden toe biedt.

In de brochure is daarnaast een eerdere bijdrage van dezelfde auteurs aan 'Vrede en Veiligheid' opgenomen. Het gaat hierbij om een reactie vanuit pacifistische hoek op een artikel van Mient-Jan Faber over de verhouding tussen mensenrechten en vrede, en de positie die de kerken daarin de laatste jaren hebben ingenomen.

De brochure is te bestellen bij Kerk en Vrede (telefoon 030-2316666 of per email: secretariaat@kerkenvrede.nl) en kost €2 (exclusief verzendkosten.)

De DDR als spiegel

Toos Plug

De DDR is een unieke kans om onderzoek te doen naar maatschappelijke, politieke en economische verhoudingen.

Het unieke eraan is, dat in de DDR een aantal elkaar complicerende factoren bijeen kwamen; dat er in veertig jaar tijd diverse intensieve processen plaatsvonden die zowel door extreme interne als extreme externe factoren mee gestuurd werden; dat de staat niet meer bestaat en daardoor de mogelijkheid biedt een afgesloten proces te analyseren.

Het complex DDR

Zo was het DDR-gebied het Duitsland met een naar verhouding grote nazi-aanhang, vanwege de grootgrondbezitters. Tegelijk waren het vooral overlevenden van concentratiekampen die de leiding in dat gebied kregen; het zette vanaf de aanvang de verhouding tussen volk en leiding onder grote psychologische druk. De DDR ontstond, doordat de westelijke geallieerden een "west-Duits" gebied formeerden (grondwet, munt en regering) en men in de "Russische bezetingszone" met gelijke maatregelen (grondwet, munt en regering) reageerde; de staat ontstond uit historische strijd tussen de geallieerden, niet uit eigenstandige besluitvorming. In de DDR werden fascistische leraren uit de scholen ontslagen en vaak door kerken weer als godsdienstleraren teruggeplaatst, waardoor ook die verhoudingen wonnen aan wantrouwen. De Sovjet-Unie, die zwaar door de oorlog beschadigd was, haalde wat nog bruikbaar was weg uit de DDR voor eigen herstel. Tegelijk werd West-Berlijn materieel opgetuigd door Marshall-hulp. Stalin zette op het geheel zijn eigen druk. Oost en West kwamen heftig tegenover elkaar te staan (Churchill: "We hebben het verkeerde varken

Openingsdag van het Volkspalast (Palast der Republik)

geslacht") en de DDR lag aan die frontlinie, met West-Berlijn midden in haar gebied. De Duits-Duitse situatie met veel familiescheidingen en tot 1961 een open grens (naar grote stromen emigranten naar het westen) leverde voor DDR-burgers heel eigen speelruimten en heel eigen beperkingen op, die op die wijze niet voorkwamen in de andere socialistische staten. Elke DDR-burger die naar de BRD kwam, kon er zo een pas halen en BRD-burger worden. Zowel volk als regering als maatschappelijke organisaties trachtten hun voordelen te behalen met die speciale situatie en werden er ieder op eigen wijze creatief door. Er waren een aantal organisatievormen van burgers die een interessant democratisch potentieel gaven, wat tegen het einde van de DDR zichtbaar werd. Zeer bepalend voor de verhoudingen bleef echter het oorlogsverleden. De DDR was een staat, getekend door oorlogstrauma, met een sterk paranoïde karakter. Al die facetten samen maakten van de DDR een samenleving waarin vele vormen van overlevingsstrategie dwars door elkaar liepen, op alle niveaus. Alle verhoudingen waren een soort wespennest. Dit geheel bestuderen, kan interessante inzichten opleveren over collectief en individueel menselijk gedrag binnen spannende samenlevingsverhoudingen. Interpreten van deze recente geschiedenis heeft echter blijkbaar nog zoveel actueel belang, dat het referentiekader

van de waarnemers gemakkelijk de hoofdtoon voert. Aan beschrijvingen van deze periode hoor je gemakkelijker wie de waarnemer is, dan wat er nu eigenlijk gaande was in die spannende samenleving DDR. En dan geeft de locatie van waarneming grote verschillen.

Internationale diversiteit

Voor Oost-Europa was de DDR de kleine en goed bewaakte doorgang naar het westen. Hoop voor mensen die naar het westen lonkten en vrees voor regeringen die het westen als constante bedreiging zagen, mede op grond

van historische ervaringen (op de Russische revolutie reageerde het westen met interventieoorlogen, en Hitler mocht wapenen omdat hij tegen de communisten te velde wilde trekken).

Voor het huidige Oost-Europa heeft de DDR twee gezichten: enerzijds werd na de val van de muur de armoede er niet zo schrijnend als in de andere gebieden; anderzijds raakte het volk wel zijn identiteit kwijt en werd tot een minder soort burger. De DDR lijkt als historisch fenomeen zonder betekenis geworden, een soort niemandsland tussen "oude" en "nieuwe" leden in de Europese Unie.

Voor West-Duitsland is de DDR het duurzame bewijs dat een confrontatiepolitiek in combinatie met infiltratie vruchten afwerpt en dat de kapitalistische staatsvorm superieur is. Er is nog steeds een stemming van "bijtjesdag": de DDR kan weggezet worden als een na-oorlogse Duitse fase die gelukkig voorbij is en waartegen West-Duitsland fraai afsteekt als het eigenlijke humanistische Duitsland na Hitler. In beperkte kring benoemt men de "Wiedervereinigung" als een annexatie. De hoge kosten voor Duitsland schuift de

een dan ook op "overname van een failliete boedel" en de ander op "vernietigende annexatie-politiek".

Voor de Verenigde Staten is de DDR het symbool van een verwerpelijke maatschappijvorm die geen recht van bestaan had. Zo'n staat laten verdwijnen is een fantastische oplossing. Mogelijk ook een historisch voorbeeld?

Voor grote groepen in Latijns-Amerika was de DDR een land van hoop, waar basisvoorzieningen gegarandeerd waren voor heel het volk, waar een zekere mate van democratische verhoudingen zichtbaar werden, waar geen corruptie was en het algehele welvaartspeel ver lag boven dat waarin men zelf leefde. De ineensstorting van de socialistische staatsvormen en het verdwijnen van de DDR werden in die landen als een grote desillusie beleefd. Brede lagen van de bevolking leven tot op heden in hopeloosheid binnen de eigen armoede, een hopeloosheid die voordien niet zo wijd verbreid was. Al ruim tien jaar is er een toemende armoede waar te nemen die niet tot breed verzet leidt. Fatalisme en passiviteit tekenen een groot deel van de samenleving.

Museumstuk, spiegel en identiteit

De DDR als museumstuk in de menselijke geschiedenis. Of als spiegel, omdat je in de beschrijving vooral de waarnemer herkent. Intussen was de DDR echter vooral grondgebied en dus vaderland voor 17 miljoen burgers. Ook deze burgers binnen de EU hebben recht op hun geschiedenis en hun identiteit. Het zal vooral een daad van vrede en verzoening zijn, als geschiedschrijvers in Europa eigen referentiekaders en lokale belangen kunnen vergeten en aan de burgers van de ex-DDR de complexiteit, levendigheid, fantasie, overlevingsstrategie, lijden en creativiteit teruggeven die allemaal deel uitmaakten van dat verleden en daarmee ook de wortels zijn van hun heden. Want - om het met BRD-pathos te zeggen -: "Je kunt niet zomaar 17 miljoen burgers uitburgeren", ook niet uit de geschiedenis.

Toos Plug is vluchteling uit de DDR en werkte mee in OVEK (opvolger van de Berliner Konferenzen)

SamenWijzerdag 2005

'Kritisch Omzien voor Vreedzame Handelingperspectieven: doorbreken van vijandsbeelden in verleden en heden'

Op zaterdag 18 juni vindt in de Nicolaas- en Monicakerk (Boerhaaveplein 199) in Utrecht van 13.30 tot 16.30 uur de SamenWijzerdag 2005 plaats.

Kerk en Vrede organiseert deze dag samen met de Basisbeweging Nederland, Vereniging voor Theologie en Maatschappij (VTM), Oecumenisch Vredesforum van Europese Katholieken (OVEK), de Linker Wang en de Werkgroep Vrede en Gerechtigheid van het Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede.

Het proefschrift 'Over de Muur' van Beatrice de Graaf, over 'de DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbewe-

ging', heeft veel discussie opgeleverd. Anno 2005 hebben we opnieuw te maken met complexe en onoverzichtelijke problemen in onze wereld, en met de discussie in de vredesbeweging over hoe je daarin op te stellen. Met wie werken we samen, en met wie niet, om stappen te zetten richting vrede en gerechtigheid? Wat leren de ervaringen uit de jaren '80 ons voor het heden?

Het programma van de dag is als volgt:
13.30 uur - Welkom door de dagvoorzitter, journaliste Erica Meijers
13.35 uur - Inleiding door Dick Boer (VTM): een schets van de posities die in

het boek 'Over de Muur' verdacht worden gemaakt; gevolgd door ervaringsverhalen van José Höhne-Sparborth (OVEK), Cor Offman (Linker Wang) en Hannie Dankbaar (gemeente-contact DDR).

14.30 uur - Koffie- en theeпаузе
15.00 uur - Colum door Amanda Klveld (docent Geschiedenis van de media) en discussie met de zaal.

16.15 uur - Afsluiting door de dagvoorzitter

Meer informatie en aanmelding: secretariaat van Kerk en Vrede (030-2316666 of email: secretariaat@kerkenvrede.nl)

Homoseksualiteit en consumptiemaatschappij

Arthur Bruls

Vanaf het moment dat ik als zeventienjarige voor het eerst deel uit maakte van het homo-uitgaansleven ben ik gefascineerd geweest door de manier waarop mensen door middel van consumptie proberen uit te drukken wie ze zelf zijn.

Eén van de interessantste denkers over de relatie tussen het ontstaan van de moderne kapitalistische consumptiemaatschappij en de manier waarop mensen met (homo)seksualiteit omgaan is de Amerikaanse historicus en homoactivist John D'Emilio.

D'Emilio beschrijft hoe het verschijnsel homoseksuele identiteit zich parallel aan de veranderingen in het gezin en veranderingen in de maatschappij als geheel ontwikkelde. In de achttiende eeuw leefden de meeste Amerikanen in zelfvoorzienende huishoudingen. Homoseksueel gedrag bestond ook in deze maatschappij, maar er waren geen mensen met een homoseksuele identiteit. In de negentiende eeuw werken steeds meer mensen in loondienst. Ze werken voor een baas en voor het geld dat ze verdienen kopen ze de producten die ze nodig hebben. Ze hebben in tegenstelling tot de leden van een zelfvoorzienende huishouding veel meer individuele vrijheid. Maar ze hebben geen zeggenschap over de productie. De mogelijkheden om uitdrukking te geven aan het zelf door productie zijn dus zeer beperkt in vergelijking met de leden van een zelfvoorzienende huishouding. Mensen proberen daarom uitdrukking aan die individuele identiteit te geven door consumptie. Daartoe bestaat ook de mogelijkheid in de als gevolg van de industrialisatie snel groeiende steden. Steden zijn immers verzamelingen van subculturen. Elke stedeling maakt wel deel uit van één en vaak ook meer subculturen. Aan het begin van de twintigste eeuw ontstaan er in veel steden in de westerse wereld dan ook homosubculturen. In tegenstelling tot som-

mige radicale homoactivisten die die subculturen vooral als een vorm van commercialisering zien, ziet D'Emilio ze vooral als een mogelijkheid waar mensen vorm kunnen geven aan een eigen cultuur. En juist de pogingen die cultuur te onderdrukken zullen uiteindelijk ook leiden tot het ontstaan van de moderne homobeweging als massabeweging.

Tegelijkertijd met die subcultuur ontstaat in de grote steden ook de moderne arbeidersbeweging die op allerlei vlakken een echte tegencultuur vormt, die breekt met burgerlijke waarden. Dat er pas in de jaren zestig een homobeweging ontstaat is dus eigenlijk vreemd. In de jaren vijftig leidden volledige werkgelegenheid, urbanisatie en een hogere welvaart er toe dat steeds meer mensen deel kunnen nemen aan de homosubcultuur. In de jaren vijftig ontstaan in de westerse wereld ook kleine homo-organisaties. Een poging van de New Yorkse politie de bezoekers van een kleine bar – de Stonewall Inn – te intimideren, leidt tot dagenlange rellen. Het verhaal van dit gevecht inspireert homo's over de hele wereld en de homobeweging wordt een wereldwijd verschijnsel. Die homobeweging van de jaren zeventig ziet zichzelf ook als een onderdeel van een breder streven naar maatschappelijke verandering.

Het neoliberale homoseksuele mirakel

Aan het einde van die jaren zeventig mobiliseren neoliberale politici als Thatcher en Reagan hun aanhang nadrukkelijk op pro-familie en anti-homoseksuele standpunten. In de homobeweging bestaat aan het begin van de jaren tachtig dan ook grote angst dat de beperkte veranderingen die de beweging heeft bereikt, snel weer teruggedraaid zullen worden. Vijftig jaar heeft het neoliberalisme wereldwijd getriomfeerd. Maar juist die neoliberale samenleving lijkt met uitgingen van homoseksualiteit steeds minder moeite te hebben. Hoe verklaren we die ontwikkeling? Ik denk dat we deze ontwikkeling allereerst moeten wijten aan datgene wat ik het janushoofd van het moderne conservatisme noem. Politici die zowel het gezin als de markteconomie bejubelen ontgaat het vaak hoe juist die markteconomie het gezin, maar ook allerlei ander traditionele verbanden ondermijnt. Sinds 1979 – het jaar dat Thatcher aan de macht kwam – zijn verstedelijking, migratie en vermarkting alleen maar doorgegaan. Steeds meer vrou-

wen zijn gaan werken. De individualisering nam alleen maar toe. Meer onbewust speelt mee dat in een maatschappij die menselijke ontplooiing definieert als het vrij consumeren van waren, menselijke relaties steeds meer als een waar - seks - worden gezien. Wat als bijeffect heeft dat het *vanzelfsprekend* wordt dat die relaties ook vrij "geconsumeerd" worden.

Ondertussen is de consumptiemaatschappij zelf ook veranderd door het neoliberalisme. Het neoliberalisme heeft een sterk utopische inslag, die benadrukt dat we door te consumeren alles kunnen worden wat we willen worden. De manier waarop mensen dat doen, kunnen we live aanschouwen op televisie. Hele huizen worden opnieuw ingericht, elke maaltijd wordt een culinair hoogtepunt, de fashion police inspecteert onze garderobe en huisvrouwen leggen openlijk uit waarom ze niet zonder plastische chirurgie kunnen leven. Het is trouwens opvallend hoeveel homo's er onder het leger stilisten, modedeskundigen en topkoks dat ons vergezelt in dit proces van totale zelfontplooiing rondlopen. Homo's breken vaak met de levensstijl van hun ouders, ze zijn daarom misschien ontvankelijker voor dit neoliberale utopisme.

Critici op dit neoliberale consumptie-utopisme – zoals de schrijver Alain de Botton of de filosoof Ad Verbrugge – wijzen er terecht op dat de meeste mensen er niet in slagen om precies datgene te worden wat ze willen worden en vervolgens blijven zitten met een gemankeerd gevoel van eigenwaarde. Een politicus als Fortuyn wist zowel uitdrukking te geven aan dit streven naar totale zelfontplooiing als aan de rancune over het feit dat men daar niet in slaagt. Dat was één van de redenen dat zo veel mensen zich met hem konden identificeren. De analyse van De Botton en Verbrugge is een analyse waarin zowel conservatieven als ook linkse critici van de consumptiemaatschappij zich kunnen vinden. Oplossingen worden vervolgens vaak gezocht in een hernieuwde waardering voor soberheid maar ook – bij Verbrugge is die tendens het duidelijkst – in een herwaardering van oude verbanden. Wie om zich heen kijkt ziet – kijk maar naar de hernieuwde belangstelling voor religie onder GroenLinks-leden en de cultuurkritiek van Jan Marijnissen, die uitmond in een pleidooi voor een Huis van de geschiedenis – dat ook delen van links vatbaar zijn voor een

dergelijke pleidooi voor het herstel van traditionele verbanden. Maar ook deze kritiek heeft een janushoofd, ze kritiseert een bepaalde manier van consumeren, maar zwijgt over de manier van produceren. De volledig doorgedraaide neoliberale consumptiemaatschappij bestaat ook omdat de economie al meer dan dertig jaar getroffen wordt door een structurele overproductiecrisis. In een wereld waar de productiviteit doorlopend sneller groeit dan de lonen, moet er ook veel meer moeite gedaan worden om die producten nog kwijt te raken. Een pleidooi voor soberheid is uiteindelijk waanzin als het niet vergezeld gaat van een pleidooi voor radicale arbeidstijdverkorting. Marxistische critici van de consumptiemaatschappij in de jaren zestig – bijvoorbeeld Erich Fromm – verklaarden de passiviteit waarmee mensen zich schikten in hun rol als consument ook uit het feit dat ze als producenten zich ook passief moesten onderwerpen aan het management. Veel huidige critici van de consumptiemaatschappij, maar ook veel critici van de cultuur van het homo-uitgaansleven graven uiteindelijk helemaal dus niet zo diep als ze alleen maar een bepaalde manier van consumeren kritiseren.

Aan het begin van de eenentwintigste eeuw zijn er vrijwel onbeperkte mogelijkheden om goederen te produceren. Dat betekent dat mensen doorlopend gestimuleerd moeten

worden die goederen ook te consumeren. Tegelijkertijd dalen de lonen, waardoor mensen ook moeilijker kunnen meedoen in die consumptiemaatschappij.

Commercialisering en een groei van het aantal werkende vrouwen ondermijnen het gezin. Tegelijkertijd wordt van het gezin verwacht dat het als sociaal vangnet functioneert nu de verzorgingsstaat wordt afgebroken. In de maatschappij waar al deze ontwikkelingen het verst gevorderd zijn – de Verenigde Staten – is het gezin dan ook doorlopend het onderwerp van politieke conflicten. Homoseksualiteit krijgt in veel van die conflicten de rol toegespeeld van het verschijnsel dat het gezin ondermijnt. Tegelijkertijd voorbeeld Erich Fromm – verklaarden de passiviteit waarmee mensen zich schikten in hun rol als consument ook uit het feit dat ze als producenten zich ook passief moesten onderwerpen aan het management. Veel huidige critici van de consumptiemaatschappij, maar ook veel critici van de cultuur van het homo-uitgaansleven graven uiteindelijk helemaal dus niet zo diep als ze alleen maar een bepaalde manier van consumeren kritiseren.

Arthur Bruls is historicus en redacteur van Grenzeloos, het blad van Socialistische Alternatieve Politiek (SAP)

Non-Proliferatie conferentie over atoombewapening in New York mislukt

Karel Koster

Op 27 mei jl. is de toetsingsconferentie van het Non-Proliferatie Verdrag (NPV) in New York uiteengegaan zonder te komen tot enigerlei afspraak over stappen voor nucleaire ontwapening en tegen de verspreiding van kernwapens en kernwapentechnologie. Deze stappen zijn cruciaal, wil het gevaar voor kernoorlogen worden vermindert. Zelfs de afspraken van de vorige NPV toetsingsconferentie in 2000, waaronder een '13-stappenplan naar nucleaire ontwapening, zijn uit zicht verdwenen.

De oorzaak van de mislukking ligt in de ontkenning van de grondslag van het verdrag door de kernwapenstaten, de vijf ondertekenaars die nog steeds een nucleaire slagkracht van bijna 10.000 kernwapens in hun arsenalen handhaven. Een substantieel deel daarvan kan binnen luttele minuten gelanceerd worden. De NPV-afpraak luidt dat de kernwapenstaten serieuze stappen naar nucleaire ontwapening zullen doen, in ruil voor de belofte van alle andere ondertekenaars om geen kernwapens aan te schaffen of te ontwikkelen. De kernwapenstaten hebben hun arsenalen gereduceerd, maar geenszins met het doel van nucleaire ontwapening. Integendeel, laatst werd bekend dat bijvoorbeeld de VS van plan is om een nieuwe aanvaldoctrine in te voeren waarbij binnen enkele uren elk gewenst doel waar ook op aarde met conventionele of nucleaire wapens 'preventief' kan worden getroffen.

De NPV-afpraak is onderhevig aan erosie: aangezien de kernwapenstaten hun arsenalen voor de voorzienbare toekomst handhaven en geen onduidelzinnig ontwapeningsbeleid voeren, kiezen een aantal landen ervoor om de kernwapen-

optie open te houden dan wel in te voeren. Een groot aantal ondertekenaars heeft door het bezit van nucleaire technologie (voor vreedzaam gebruik toegestaan en zelfs aangemoedigd door het Non-Proliferatie Verdrag) de mogelijkheid om kernwapens te bouwen. Daaronder vallen landen als Brazilië, Zuid-Korea, Taiwan, Egypte, Japan, Duitsland en Iran. Noord-Korea stapte uit het verdrag om openlijk kernwapens te ontwikkelen. Israël, India en Pakistan hebben buiten het verdrag om kernwapens arsenalen ontwikkeld.

Kernwapenbeleid NAVO staat ter discussie

De afbrokkeling van het verdrag kan alleen gekeerd worden als de oude afspraken worden nageleefd en vernieuwd. De NAVO-bondgenoten van de VS spelen daar een bijzondere rol in, omdat het Atlantisch bondgenootschap een nucleaire doctrine heeft. Het alsmaar groeiende gebied van de NAVO ligt onder een nucleaire paraplu, ze hanteert nog steeds het Koude Oorlog beleid om eventueel als eerste kernwapens in te zetten.

De NAVO heeft weliswaar haar kernwapen aantallen vermindert, maar handhaaft de

oorlogsdoctrine. Daarvoor worden 480 Amerikaanse kernbommen gereed gehouden voor inzet in België, Nederland, Duitsland, Italië, Verenigd Koninkrijk en Turkije. De merkwuurige situatie doet zich immers voor dat in 'niet-kernwapenstaten', zoals Nederland, piloten en vliegtuigen worden opgeleid om kernwapenaanval te ondernemen in tijd van oorlog. Dat was bijzonder schadelijk voor de geloofwaardigheid van de Nederlandse opstelling bij de conferentie in New York als 'niet-kernwapenstaat'. Nederland werd afgewezen als voorzitter van een commissie vanwege haar lidmaatschap van het nucleaire bondgenootschap. De westerse groep lidstaten blokkeerde verwijzingen naar het NAVO nucleaire beleid in één van de voorgestelde verklaringen.

De betrokkenheid van de NAVO-lidstaten bij kernwapen inzet was al voor de NPV-conferentie in New York in een aantal NAVO-lidstaten aan de orde gesteld in het parlement. Zo werd in België in april in de Senaat een resolutie aangenomen om de Amerikaanse kernwapens van het grondgebied te verwijderen. In Duitsland verschoof de positie van

de regering begin mei toen een opiniepeiling van weekblad Der Spiegel uitwees dat de overgrote meerderheid van de bevolking verwijdering van de Amerikaanse kernwapens wilde. De Duitse regering wil in overleg treden met de andere 'co-gebruikers' zoals Nederland om de Amerikaanse kernwapens te verwijderen. Een resolutie van die strekking die in de Tweede Kamer op 29 april door de oppositie werd ingediend sneuvelde echter, ondanks de steun van regeringspartij D66.

In juni zullen er NAVO-vergaderingen plaatsvinden waar de nucleaire doctrine en het 'nucleaire co-gebruikerschap' van de NAVO-lidstaten zoals Nederland aan de orde kunnen worden gesteld. Die mogelijkheid kan benut worden om het eensgezinde front van de kernwapenstaten en hun bondgenoten te doorbreken en een geloofwaardig gezicht als niet-kernwapenstaat naar de wereld te presenteren.

Burgemeesters voor kernontwapening

Tijdens de NPV-conferentie hebben zowel tientallen niet-gouvernementele organisaties als de Burgemeesters voor Vrede, die een speciale Nood-

campagne voor kernontwapening voeren, zich als vertegenwoordigers van de 'civil society' sterk gemaakt voor een andere uitkomst. Op 1 mei, vlak voor de aanvang van de conferentie, werd een grote demonstratie in New York toesproken door burgemeester Akiba van Hiroshima, de leider van de Noodcampagne. In de dagen daarop leidde hij een delegatie van burgemeesters afkomstig van over de hele wereld in gesprekken met de diplomaten die over het NPV aan het onderhandelen waren. Ondanks de volhardende pogingen om de diplomaten te helpen tot een oplossing te komen, moest burgemeester Akiba aan het einde constateren dat "...een klein aantal landen de wensen van de overgrote meerderheid van landen kan blokkeren."

De campagne van Burgemeesters voor Vrede gaat door. Hoewel er geen Nederlandse burgemeesters naar New York konden gaan (vanwege de herdenking van 60 jaar bevrijding) hebben zich steeds meer burgemeesters aangemeld als ondersteuner of als lid. Zo verleende burgemeester Wallace van Groningen steun aan de campagne door een oproep naar al zijn collega-burgemeesters te sturen.

Er kan nog altijd hulp gebruikt worden bij het op lokaal niveau benaderen van burgemeesters die nog geen steun voor de campagne hebben uitgesproken. Wanneer u de burgemeester in uw gemeente wilt benaderen, kunt u contact opnemen met de Nederlandse steuncampagne: 030-2714376 of email: k.koster@inter.nl.net. Meer informatie over de campagne, en over kernwapenzaken in het algemeen, is te vinden op Internet: www.euro-bomb.nl

Karel Koster is Project Director van de Werkgroep Eurobom (onderdeel van de Project on European Nuclear Non-Proliferation) en coördinator van de Nederlandse steuncampagne

Voettocht 'Alle kernwapens de wereld uit!'

Deze zomer organiseert Voor Moeder Aarde een internationale voettocht waar honderden wandelaars worden verwacht in het kader van de 60ste verjaardag van het atombombardement van Hiroshima en Nagasaki. Voor Moeder Aarde vraagt dat de kernmachten en de NAVO-lidstaten werk maken van een verdrag voor een wereldwijd verbod op kernwapens zoals vastgelegd in het Non-Proliferatie verdrag.

We vertrekken op dinsdag 26 juli in de vredestad Ieper en lopen via het NAVO hoofdkwartier in Brussel naar de geheime NAVO-kernwapenbasis van Kleine Brogel. Langs de route zullen burgemeesters om hun actieve steun gevraagd worden voor de internationale noodoproep van de 'Mayors for Peace'. Met de Hiroshima-herdenking

op 6 augustus start een vredeskamp tot 9 augustus, de dag waarop het Nagasaki atombombardement wordt herdacht. Voettochten zijn sterke acties die ons engagement duidelijk maken. Ze stellen ons in staat om een groot aantal mensen te bereiken.

We plannen enkele geweldloze directe acties om de druk op te voeren voor ontwapening van kernwapens. In Kleine Brogel is er een vredeskamp waar groepen burgerwapeninspecties kunnen uitvoeren, informatiefolders geven aan de werknemers die de basis binnengaan, enzovoort.

Je bent welkom om aan deze acties deel te nemen, zelfs als je niet de hele voettocht meestapt. Gedurende de rustdag op 31 juli en tijdens het vredeskamp in Kleine Brogel zijn er briefings en is er

de mogelijkheid een training te volgen.

Praktisch

Je bagage hoeft je niet te dragen, we zorgen voor een busje. Het gerenommeerde Federatie Kollektief Rampenplan uit Nederland zorgt voor uitstekende vegetarische en veganistische maaltijden. We kamperen, dus best jouw tent mee-brengen.

Voor drie biologische maaltijden, overnachting en deelname betaal je 10 euro per dag. We lopen gemiddeld 25 km per dag.

Meer informatie en inschrijven kan via de website www.motherearth.org/walk

Als er in Nederland ook iets wordt georganiseerd, is dat door Akties Tegen Kernwapens (070-3890235); houd de website www.vredessite.nl in de gaten.

Is het hier nu alweer oorlog?

Alex van Veen

Nadat congrescentrum RAI in april met de ITEC beurs al eerder het centrum was voor handelen in militair wapentuig, vindt op 21, 22 en 23 juni de UDT beurs plaats. UDT staat voor Undersea Defence Technology, een internationale beurs waar de allergrootste wapenfabrikanten hun producten in de verkoop aanbieden.

Honderden bezoekers vergapen zich op de UDT wapenbeurs in de RAI ongeneerd aan Tomahawk-kruisraketten, torpedo's en de nieuwste snufjes op sonargebied. Zeven van de tien voornaamste wapenproducenten zijn van de partij, waaronder het Amerikaanse bedrijf Lockheed Martin, de allergrootste wapenfabrikant ter wereld. Dit bedrijf heeft vrijwel het complete arsenaal aan wapens in de aanbieding; van kernwapens en het gevechtsvliegtuig Joint Strike Fighter tot marineschepen en militaire ruimtevaart.

Maar ook Europese reuzen als BAES, EADS, Thales, Finmechonica en Raytheon zijn op UDT van de partij. BAE Systems produceert naast de Eurofighter ook oorlogsschepen en artillerie alsmede bommen en granaten. Raytheon is vooral bekend van de Tomahawk-kruisraket, waarmee zo'n beetje elke Amerikaanse oorlog wordt begonnen. Verder produceert het bedrijf de Patriot raket en militaire communicatieapparatuur.

Het Franse bedrijf Thales produceert voornamelijk wapenelektronica, zoals commandosystemen, radar, sonar en vuurleidingsapparatuur. EADS is een in belastingparadijs Nederland gevestigde wapengigant die uit Franse, Duitse en Spaanse onderdelen is opgebouwd en in korte tijd is uitgegroeid tot een van de twee grootste Europese wapenfabrikanten. Het produceert kernwapens, militaire vliegtuigen en raketten in allerlei soorten en maten.

Ook het Nederlandse TNO is aanwezig op de UDT wapenbeurs. TNO is het grootste militaire onderzoekslaboratorium van Nederland met als specia-

liteiten onder meer munitieonderzoek, sensortechnologie, simulatie en onderwatertechnologie.

Tijdens UDT 2004 waren participanten uit onder andere China, Frankrijk, India, Indonesië, Iran, Israël, Pakistan, Saoedi-Arabië, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten aanwezig. Van India, Pakistan en Israël is bekend dat ze bezig zijn met de ontwikkeling van nucleaire wapens voor onderzeeërs.

Sonar

Op de UDT wapenbeurs wordt onder andere in sonarapparatuur gehandeld. Door de toepassing van deze geluidsgolven sterven er jaarlijks duizenden walvissen, dolfinnen, bruinvis en andere zoogdieren. Die-

renorganisaties voeren wereldwijd actie tegen sonar.

Onderzeeërs zijn tegenwoordig met conventionele sonarapparatuur nauwelijks meer op te sporen. Een speciaal, laagfrequent sonarsysteem (LFA SURTASS) kan dat wel. Dit systeem zendt bijzonder doordringende signalen uit. Het gevolg van deze technieken is dat ze het leven voor zeezoogdieren onmogelijk maken. Als de dieren in de buurt van de sonarbron zijn, kunnen ze door de krachtige trillingen oor- en hersenbeschadigingen oplopen en sterven.

In de buurt van de Canarische Eilanden ligt een zeegebied waar marineschepen van de NAVO regelmatig oefenen met deze krachtige LFA sonarsignalen. Tijdens die oefenin-

gen is het schering en inslag dat er spitsnuitdolfijnen aanspoelen op de stranden van de eilanden. Zij hebben beschadigingen aan hun oren en dodelijke luchtbellen in hun bloedvatstelsel (caissonziekte).

Wetenschappers hebben in 2004 ontdekt dat gestrande walvissen vaak tekens van caissonziekte vertonen. Het lijkt erop dat walvissen schrikken door verstoring, dan te snel opstijgen, caissonziekte krijgen en als gevolg daarvan aanspoelen.

In Amerika vinden soortgelijke praktijken plaats. De Amerikaanse milieuorganisatie National Resources Defence Council had gesignaleerd dat er onnatuurlijk veel strandingen plaats vonden als de marine het LFA sonarsysteem testte. Een rechter oordeelde daarop dat de Amerikaanse marine voor de dolfinnen en walvissen moet wijken.

Op langere termijn is de sonartechniek ook een ramp. Walvissen, dolfinnen en bruinvis navigeren en communiceren met behulp van geluiden. Ook vinden zij er hun voedsel mee. Derhalve zijn geluiden van cruciaal belang en vormt elke verstoring van hun vermogen om geluiden te herkennen een gevaar voor hun functioneren en op lange termijn zelfs voor hun vermogen zich voort te planten en te overleven. Bovendien kunnen deze sociale dieren simpelweg niet meer met elkaar communiceren in een zee van kabaal.

Torpedo's en Tomahawks

De torpedo en de Tomahawk-kruisraket nemen een belangrijke plaats in op UDT. Een torpedo is simpel gezegd gewoon een sigaarvormige, gestuurde raket, die toevallig onderwater vliegt. Torpedo's beschikken over zelfaandrijving en een zelfbesturingssysteem, waarmee de richting, snelheid en diepte wordt gecontroleerd. Ze worden vanuit een onderzeeër of speciale torpedoboot afgevuurd en bevatten explosieven. De torpedo is bedoeld voor vernietiging van andere onderzeeërs of van boten. Tomahawk-kruisraketten hebben bij militairen een grote reputatie. Dit door Raytheon Systems Company vervaardigde dodelijke wapen werd onder meer in 1998 ingezet tegen Afghanistan en Sudan als vergelding voor de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania. Ook werden Tomahawks bij de NAVO-acties tegen Servië in 1999 gebruikt.

De kruisraket werd in de jaren tachtig ontwikkeld als kernwapen tegen de Sovjet-Unie, maar werd na het einde van de Koude Oorlog omgebouwd tot een conventioneel wapen. De 6,25 meter lange projectielen worden doorgaans afgeschoten van zowel oppervlakteschepen als onderzeeërs, hebben een explosieve lading van bijna 500 kilo en hebben een maximumbereik van ruim 1600 kilometer.

Alex van Veen maakt deel uit van het Comité UDT Neel!

Protesten tegen de UDT

Het Comité UDT Neel, een samenwerkingsverband van vredesorganisaties (waaronder Kerk en Vrede) en lokale politieke partijen, organiseert activiteiten tegen de UDT-beurs in de RAI. Op dinsdag 21 juni, de openingsdag van de beurs, vindt een demonstratie onder het motto 'Reclaim the Seas!' plaats. Er wordt om 15.00 uur verzameld bij de vijver op het Museumplein, waarna er naar de RAI wordt gelopen.

Bij de RAI wordt vervolgens om 17.00 uur een Stiltekring voor de vrede gehouden, ter nagedachtenis aan de duizenden mensen en dieren die jaarlijks sterven in oorlogen en ten gevolge van ander wapengeweld.

Voor meer informatie kunt u een email sturen naar het comité (info@udtnee.org) of de website bekijken (www.udtnee.org), maar u kunt ook contact opnemen met het secretariaat van Kerk en Vrede.

Geen kruisraketten!

De huidige Nederlandse regering heeft de ambitie om, zelfs buiten de NAVO om, met de Amerikanen en Britten mee te vechten in het hogere geweldsspectrum. Een Kamermeerderheid van na de verkiezingen in 2002 maakte het mogelijk om in dat kader in het Joint Strike Fighter-project te stappen; de regering-Balkenende ontpopte zich als een trouw bondgenoot in Irak en thans in Afghanistan, waar een gewone missie (ISAF) ons inmiddels te min is en we onze commando's inzetten om met de

Amerikanen en Britten het vuile werk op te knappen.

In dit kader past ook het voornemen van minister Kamp van Defensie om voor de marine Tomahawk-kruisraketten aan te schaffen, zodat de gevechtsstaak van onze marine niet beperkt hoeft te blijven tot wat patrouille varen en mijnen opruimen, maar ze ook offensief ingezet kan worden teneinde vanuit zee doelen op de wal uit te schakelen. De Tomahawk zijn sterk compu-

ter-gestuurde projectielen en voor de daadwerkelijke inzet afhankelijk van programmatuur en informatie-signalen van het Amerikaanse leger.

Hoge kosten

Naast bovenstaande bezwaren kan ook gewezen worden op de enorme kosten voor de aanschaf van kruisraketten: meer dan 100 miljoen euro. Geld dat beter gestoken kan worden in zaken als ontwikkelings samenwerking, burger-vredeswerk, armoedebestrijding en gezondheidszorg dan in wapens. Tot nu toe heeft de Tweede Kamer de aanschaf van de kruisraketten weten te blokkeren, met name omdat het CDA

zich er tegen keerde. Deze partij is weliswaar niet principieel tegen de aanschaf, maar legde de afgelopen jaren in ieder geval andere prioriteiten wat betreft de aanschaf van defensiematerieel. Hoogstwaarschijnlijk probeert minister Kamp de kruisraketten ook dit jaar weer op de defensiebegroting te krijgen. Kerk en Vrede zet zich in tegen de komst van deze wapens.

Wilt u meehelpen met deze campagne, bijvoorbeeld door lokale politici te benaderen, neem dan contact op het secretariaat van Kerk en Vrede (030-2316666 of email: secretariaat@kerkenvrede.nl)

Srebrenica: schuldvraag of verzoening

Jan Schaake, op basis van materiaal van de Werkgroep Nederlands-Srebrenica

Op 11 juli aanstaande, als half Nederland op vakantie is, zal op diverse plaatsen herdacht worden dat het dan precies 10 jaar geleden is dat de enclave Srebrenica viel. Met name in Nederland zal dan veel aandacht zijn voor de schuldigen. Bij zijn inaugurele rede, in april, als bijzonder hoogleraar 'burgerbetrokkenheid bij conflicten' aan de Vrij Universiteit besteedde Mient Jan Faber veel aandacht aan de keuzes die Dutchbat indertijd maakte en op dit moment voert een aantal nabestaanden een proces over de verantwoordelijkheid van de Nederlandse politiek. Ook bij het Joegoslavië Tribunaal worden juist nu weer een aantal betrokkenen verhoord. Maar hoe staat het eigenlijk inmiddels met de mensen daar?

Confrontatie

Nederlandse vredeswerkers, Abel Hertzberger en Magda van der Ende, werkten in 1996 in Tuzla in Oost-Bosnië. Daar kwamen ze ook vrouwen uit Srebrenica tegen. Overlevenden van de waanzinnige moord die aan meer dan 7.000 mannen het leven heeft gekost: hun zonen, echtgenoten, broers en zwagers. De confrontatie met deze groep was heftig. De vrouwen die, sinds de Nederlandse militairen in Srebrenica, nooit meer een Nederlander hadden gezien die hen had trachten uit te leggen wat er gebeurd was of belangstelling had getoond in hoe het hen nu ging en die hun vragen en verwijten genadeloos op tafel legden. Twee Nederlandse vredeswerkers die zich realiseerden dat er in de Nederlandse samenleving wel veel te doen was over de val van de enclave maar dat elk contact met de overlevenden welbewust uit de weg was gegaan.

Met anderen richtten zij de werkgroep Nederland-Srebrenica op. Het doel van deze werkgroep is het bevorderen van verzoening tussen de overlevenden van Srebrenica en Nederlanders. Verzoening, die in eerste instantie gediend is met het vinden van de waarheid, in samenwerking met de vereniging van 'Vrouwen van Srebrenica' (Zene Srebrenice), betreffende vermissing, opgravingen en identificatie van slachtoffers. Maar ook door bij het Nederlandse publiek in de aandacht te houden van wat in Srebrenica gebeurde, de gevolgen en de Nederlandse verantwoordelijkheid.

Gezicht geven

In mei 1997 had in Sarajevo het eerste contact plaats van Nederlandse parlementariërs met de Vrouwen van Srebrenica.

ca. Eveneens in 1997 nodigde de werkgroep 5 vrouwen van Srebrenica uit voor een bezoek aan Nederland. Er waren contacten met Dutchbatters, parlementariërs, het NIOD en het Joegoslavië-Tribunaal. Ook bij verschillende vredesgroepen en op open bijeenkomsten in het land vertelden de vrouwen hun verhaal.

In 1999 bracht de werkgroep het boek 'Srebrenica: het verhaal van de overlevenden' uit, waarin de meest direct betrokkenen weergegeven wat er precies gebeurd is in Srebrenica tijdens de oorlog in Bosnië. Het bevat de getuigenissen van 91 mannen en vrouwen die de val van Srebrenica overleefden. Daarnaast heeft de werkgroep in de beginjaren veel werk gemaakt van het druk zetten op opgraven en identificeren van de doden. Niets is erger voor overlevenden dan de onzekerheid over het lot van hun dierbaren.

Terugkeer

Van begin 2001 tot eind 2003 liep het project Civiele Buitenlandse Aanwezigheid. In de periode van terugkeer van de moslimbevolking (Bosniaks) naar Srebrenica waren permanent gemiddeld 8 vrijwilligers daar 2 maanden permanent aanwezig als bijdrage aan een positieve ontwikkeling in Srebrenica. Het doel was om door de aanwezigheid van deze vrijwilligers contact te maken tussen de bevolkingsgroepen en de spanning te verminderen. Na de val van Srebrenica woonden er 7.000 Serviërs, waarvan het grootste deel vluchteling uit andere delen

De winter was lang in Srebrenica, met veel sneeuw

naales, Engelse les en computercursussen, etc. Begin 2004 is de tweede fase van dit project ingegaan waarbij de ondersteuning van het reïntegratieproces van de Bosniak- en Servische bevolking centraal staat. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om een (interetnische) voetbalclub, FC Guber, een volksdansgroep, een muziekbus, etc.

Interreligieuze activiteiten

Onlangs heeft de werkgroep ook een aantal initiatieven genomen om te komen tot inter-

religieuze activiteiten, afgezien van de hoogtijdagen. Religie heeft een sterke symboolwerking. Serviërs hebben zonder gemeentelijke toestemming een groot kruis gezet bij de burcht op de heuvel, voor iedereen zichtbaar. Tot twee keer toe werd het in de nacht weggehaald. Hoewel weinig Bosniaks naar de moskee gaan, was de herbouw twee jaar geleden een grote stap in het proces van herstel, en voor de Bosniaks een wezenlijk referentiepunt bij de terugkeer en het zich thuis voelen. Om ook op dit gebied scheidsmu-

voor eten en drinken gezorgd. Op het programma staat ook het bezoeken van religieuze gebouwen. De meeste kinderen in Srebrenica zijn nog nooit in een gebedshuis geweest, laat staan in dat van anderen. Ook als je niet gelovig bent, is het goed erover te leren. Binnenkort gaan de kinderen naar Sarajevo. Daar bezoeken ze de grote moskee, een orthodoxe kerk, een katholieke kerk en een synagoge. Door het organiseren hiervan wordt ook het contact tussen de imam en de priester in Srebrenica bevorderd. De hoop is dat als vervolg ook de verschillende gebedshuizen in Srebrenica bezocht kunnen worden. Het gaat hierbij om een project van lange adem: hoe minimaal die soms ook mag lijken, is die van maximaal belang.

Voor dit project worden nog financiële middelen gezocht. Misschien kan uw kerkelijke gemeente of parochie een collecte voor dit doel bestemmen? Leden van de werkgroep zijn graag bereid er meer over te komen vertellen.

De werkgroep Nederland-Srebrenica wil het verhaal van Srebrenica in Nederland in de aandacht houden. U kunt dit project ondersteunen, zowel materieel als immaterieel. Te denken valt aan een collecte, een fit, een artikel, een lezing... en misschien heeft u zelf nog wel andere ideeën. Werkgroep Nederland-Srebrenica, Schimmelpenninckkade 30, 3813 AE Amersfoort. Giro 4319110, t.n.v. Werkgroep Nederland-Srebrenica, Aker-sloot.

Jan Schaake is algemeen secretaris van Kerk en Vrede

van Bosnië, en 150 Bosniaks in de stad. Vanaf 2000 keerden de eerste Bosniaks terug. Al met al zijn er 100 Nederlandse vrijwilligers, elkaar afwisselend, ieder 2 maanden geweest. Zij werden door 2 Nederlandse coördinatoren begeleid in hun activiteiten aan de bewoners van Srebrenica, zoals het bezoeken van teruggekeerde Bosniaks, het geven van

religieuze activiteiten als onderdeel van ons werken aan contacten tussen Serviërs en Bosniaks in de komende jaren. In de oorlog ging het niet om het geloof. Wel speelde en speelt geloof een rol als deel van de identiteit. Serviërs zijn orthodox, Bosniaks zijn moslim, maar van beide groepen gaat maar een klein deel regelmatig naar de kerk of de mos-

ren af te breken organiseert de werkgroep samen met Ivo Markovic, een franciscaner monnik in Sarajevo, de eerste activiteiten. Er worden voorbereidingen getroffen voor een optreden van het interreligieuze koor *Pontanima* uit Sarajevo voor jongeren in Srebrenica en omgeving. Het koor komt met een bus naar Srebrenica en er wordt

'Geleefde theologie' biografie over Karl Derksen

Drie jaar na het overlijden van Karl Derksen (10 juni 2002) verschijnt van de hand van zijn studiegenoot en vriend Jan Ernst een 'theologische biografie'. Op 26 juni wordt het boek 'Geleefde theologie - Karl Derksen, verhaal van een Dominicaan' gepresenteerd (zie onderkant). In de Vredesspiraal alvast een voorpublicatie van de eerste paragraaf uit het hoofdstuk 'Gerechtigheid en Vrede'.

"Omstreden en geprezen
Begin 1985 schilderde de Telegraaf onder de titel "vrede-spater actief in KGB-organisatie" Karl Derksen af als "KGB-pater". Katholiek Nederland publiceerde zeven jaar later een heel "dossier" over de Moskou-connectie van Karl Derksen en José Höhne-Sparborth onder de kop "De dominicaanse connectie: is 8 mei een uit de hand gelopen marxistisch spelletje".

In beide gevallen nam het hoofdbestuur van de Nederlandse Dominicanen het volledig voor Karl Derksen op. Verdrijving van feiten en lasterlijke beschuldigingen werden van de hand gewezen. Dit betekende overigens niet, dat daarmee alle Nederlandse Dominicanen Karl Derksen's keuze met betrekking tot vredeswerk deelden. Er was echter in deze kring wel ruimte voor verschil van standpunt. Discussie over standpunten werd vaak aangemoedigd. Die discussie vond overigens minder vaak plaats dan Karl Derksen zelf gewild had.

Hij was niet alleen omstreden, hij werd ook geprezen. Hij had veel medestanders bij de Nederlandse Dominicanen, bij leden van andere religieuze congregaties en binnen de Basisbeweging Nederland. Zo kreeg hij op 19 december 1995 een Poolse onderscheiding, de broeder Albert Prijs voor oecumene en sociaal

werk. Het feit dat hij bijna unaniem tot voorzitter van het Ökumenisches Forum Europäischer Katholiken (ÖFEK), de opvolger van de Berliner Konferenz, werd gekozen, zegt natuurlijk ook iets over de waardering en het respect die hij met zijn optreden verwierf.

Hoe kwam het dat Karl Derksen zo omstreden werd, dat zelfs de landelijke pers er zich mee bemoeide? Omstreden was hij niet altijd. Wel maakte hij wat gerechtigheid en vrede betreft altijd opmerkelijke keuzes. Toen hij in 1959 op de PSP stemde, was Karl Derksen onder zijn medestudenten beslist geen uitzondering. In een periode dat de KVP nog gewoon de partij van het katholieke volksdeel was en de 'Doorbraak' van katholieken naar de PvdA door het Mandement van 1954 was afgeremd, viel het wel op dat een groep jonge Dominicanen op de PSP stemde.

Opvallender dan zijn keuze voor het pacifistisch socialisme was, dat hij in 1961 samen met Bert Wulfelé o.p. meedeed aan een meerdaagse conferentie van 'Kerk en Vrede', een radicaal pacifistische vredesbeweging binnen de reformatorische kerken, en erover schreef in de Bazuin.

Zijn constant pleidooi, vanaf 1973, voor de beweging 'Christenen voor het Socialisme' leverde felle discussies op, bijvoorbeeld toen hij over die beweging in de Dominicuskerk in Amsterdam het woord gevoerd had. Omstreden, zeker in de ogen van het IKV en Pax Christi, werd hij omdat hij in 1977 vaste deelnemer aan de 'Berliner Konferenz' was geworden. Later kwam daar nog bij dat hij vanaf 1983 lid en vanaf 1985 voorzitter van het Nederlands Comité voor Europese Veiligheid en Samenwerking (NCEVS) was geworden en vanaf 1983 namens de Ber-

liner Conferenz lid van de 'Wereldvredesraad' (WVR). Al deze bewegingen en organisaties (BK, WVR en NCEVS) werden in kringen van IKV en Pax Christi in de periode na 1982 bestempeld als spreekbuizen van de communistische propaganda.

Tot aan de val van de Muur in Berlijn in 1989 stonden vredesactiviteiten van iedereen en dus ook de activiteiten en publicaties van Karl Derksen in een bepaalde maatschappelijke en politieke context. In de jaren vijftig en zestig was er in Europa sprake van een Koude Oorlog. Ideologisch duurde het tot na het begin van de jaren zestig, voordat er iets van begrip voor het communisme begon te dagen en er enige ontspanning ontstond. Het was de tijd van twee machtsblokken, die de (kern-)bewapening tot het waanzinnige opvoerden en met alle middelen, politieke en ideologische, hun bondgenoten aan zich trachtten te binden.

Vredesbewegingen als het IKV en Pax Christi begonnen vanaf het einde van de jaren zeventig in Nederland een steeds grotere rol te spelen en waren, zeker in de jaren tachtig, een politieke machtsfactor van belang.

In 1975 werd de Slotakte van Helsinki ondertekend. Die ondertekening was het voorlopig sluitstuk van een lang proces waarin eerst de Warschaupactlanden en dan weer de NAVO-landen voorstellen deden voor ontspanning en samenwerking: de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking binnen Europa. In de bereikte akkoorden stonden afspraken over o.a. onschendbaarheid van grenzen, territoriale integriteit, vreedzame regeling van geschillen, geen inmenging in binnenlandse aangelegenheden, eerbiediging van de rechten van de mens, zelfbeschikkingrecht van de volken. In Oost-Europa stonden groepen

op die de akkoorden aangrepen om meer vrijheden te bepleiten. Toen het IKV en later Pax Christi aan het begin van de jaren tachtig hun activiteit vreedden met de mensenrechtententatie en zij contact legden met 'dissidenten', werd deze stap door Oost-Europa als ongewenste inmenging beschouwd en als bedreiging van de ontspanning. Het Nederlands Comité voor Europese Veiligheid en Samenwerking (NCEVS), een platform van verschillende vredesgroepen, zag het als zijn taak, binnen Nederland een constructieve bijdrage te leveren aan de uitwerking van 'Helsinki'. Het NCEVS verzette zich daarom scherp tegen de IKV-politiek. Voor het hele tijdvak tot 1989 geldt: Wie in Nederland niet anticomunistisch was, had in ieder geval wat uit te leggen. Wie ook nog sympathie toonde voor regeringen in Oost-Europa en samenwerkte met door die staten erkende vredesbewegingen, gold als verdacht en in veel gevallen als dom of gewetenloos. Naïef was nog de mildste omschrijving. Deze maatschappelijke en politieke ontwikkelingen vanaf de Koude Oorlog, de Helsinki-akkoorden tot en met de val van de Muur in 1989 en de tijd van heroriëntatie daarna vormen het kader waarbinnen de

activiteiten en publicaties van Karl Derksen moeten worden gezien. Hij was lid van 'Kerk en Vrede', hij vond geweldloze weerbaarheid van belang. Hij zocht naar een rechtvaardige wereldsamenleving als voorwaarde voor de vrede en vond de voorwaarden voor een rechtvaardige samenleving eerder in het socialisme dan in het kapitalisme. Hij vond dat je in de concrete omstandigheden van de jaren zeventig en tachtig partij moest kiezen, dus moest samenwerken met vredeskrachten binnen het reëel bestaande socialisme. Hij vond dat je met communisten moest praten. Wat je begreep moest je in tijdschriften en bij conferenties doorvertellen.

Daarbij was en bleef hij theoloog. Zijn kritische opvatting van theologie bracht hem ertoe te onderzoeken, waar een theologie gewelddadig is en niet bijdraagt tot de vrede. Hij moest onderzoeken of en hoe kerk en theologie in West-Europa in de kaart spelen van een kapitalistische samenleving, die deel is van een anticomunistisch bondgenootschap. Hij moest in gesprek met andere theologen in West- en Oost-Europa onderzoeken, wat zijn eigen en hun veronderstellingen waren, wanneer zij en hij zich over gerechtigheid en vrede uitspraken."

Jan Ernst was nauw betrokken bij het ontstaan en de opbouw van de Basisbeweging Nederland. Hij was tot 2003 als docent ethiek en filosofie en later als adviseur P&O verbonden aan de Hogeschool Rotterdam.

VredesSpiraal-kortingsbon 2606

Lezers van VredesSpiraal kunnen het boek bestellen voor de prijs van € 7,50 door deze bon voor 15 juli ingevuld op te sturen naar:
Giordano Bruno Huis, Brigittenstraat 15, 3512 KJ Utrecht.
of uitgeverij NARRATIO, Postbus 1006, 4200 CA Gorinchem

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

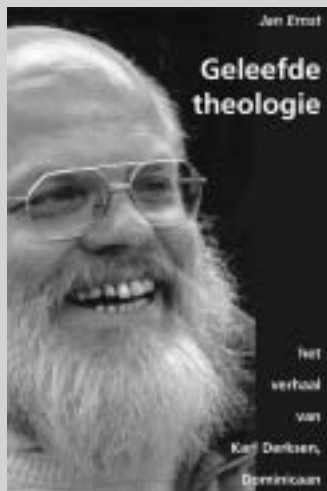
Telefoon: .....

Ik bestel: .....

.. ex. Geleefde theologie, het verhaal van Karl Derksen à 7,50
o ik kom naar de presentatie 26 juni en neem het boek dan mee
o stuur mij het boek/de boeken toe per post

De geschiedenis van Karl Derksen is telkens weer een geschiedenis in het kader van een kerkkritische en maatschappijkritische beweging. Karl was een politiek theoloog, leerling en vriend van prof. J.-B. Metz in Münster. Orthopraxis woog voor hem zwaarder dan orthodoxie. Karl zocht een andere vorm van religieus leven: hij startte mee de internationale Lorschheidbeweging en was jarenlang voorzitter van het Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede. Hem stond een ander gezicht van de kerk voor ogen: vanaf het eerste uur was hij inspirerend aanwezig in de Basisbeweging en de Acht Mei Beweging.

In 'Geleefde theologie. Karl Derksen, het verhaal van een Dominicaan' beschrijft Jan Ernst de keuzes die Karl Derksen maakte, de emoties en de theologische visies achter die keuzes. Daar-

Presentatie 'Geleefde theologie'

mee is het boekje ook een kleine bijdrage aan de geschiedschrijving van een periode die veel lezers hebben meemaakt, een periode die anderen alleen uit verhalen kennen.

Het boek zal gepresenteerd worden zondagmiddag 26 juni a.s. in Utrecht, om 15.00 uur, in 'de Wijkplaats' (de voormalige Vredeskerk), hoek Kanaalstraat/Billitonkade.

Het boek (128 pag.) gaat € 12,50 kosten. U kunt tot uiterlijk 15 juli op het boek intekenen onder vermelding van 'Bon 2606' tegen de prijs van € 7,50 per exemplaar (excl. portokosten). Meld u daartoe bij het Giordano Bruno Huis via de post (Brigittenstraat 15, 3512 KJ Utrecht), via de fax (030-2341456),

via email (gbhuis@wxs.nl) of via de telefoon (030-2333688). Als u zondag 26 juni de presentatie wil meemaken, meld dat dan meteen, zodat wij weten op hoeveel mensen wij kunnen rekenen. Vanaf half 3 bent u welkom in 'de Wijkplaats' met koffie en thee. Om 3 uur begint de presentatie van het boek, waarbij enkele nauw-betrokkenen kort het woord voeren, waarna we het glas heffen op de auteur, op de uitgever en op Karl. Tot 5 uur is er gelegenheid voor ontmoeting en/of kennismaking. Intussen kunt u het bestelde boek afhalen aan de boekentafel van de theologische uitgeverij Narratio en meteen contant afrekenen.

Giordano Bruno-communiteit

Voorkomen is beter

Het afgelopen jaar vond wereldwijd een discussie plaats over de rol van maatschappelijke organisaties bij het voorkomen van gewelddadige conflicten.

Het resultaat daarvan, de Global Action Agenda (GAA) on the Prevention of Armed Conflict, zal in juli 2005 tijdens een conferentie in New York worden aangeboden aan VN Secretaris-Generaal Kofi

Annan. Op 28 april jl. kwamen zo'n dertig Nederlandse organisaties in Den Haag bijeen om het eerste concept voor deze mondiale agenda te bespreken. Dat concept bleek te bestaan uit een lijvig document met tal van waardevolle aanbevelingen, maar zonder heldere prioriteiten. De conferentie-deelnemers pleitten daarom alereerst voor een andere vorm: een tienpuntenplan voorzien van een korte toelichting. Zij formuleerden daarnaast een aantal prioriteiten, zoals meer nadruk op de rol van vrouwen.

In oktober 2000 nam de Veiligheidsraad hierover een resolutie aan (Resolutie 1325), waarin zowel de VN-lidstaten als de VN zelf werden opgeroepen om vrouwen evenredig vertegenwoordigd te laten zijn bij de besluitvorming rond conflictoplossing en vredesprocessen. Die resolutie is tot nu toe echter een dode letter gebleken en de Global Action Agenda zal ertoe moeten bijdragen dat hier alsnog werk van wordt gemaakt.

Een andere prioriteit zou moe-

ten liggen bij het verminderen van de militaire uitgaven in de wereld ten gunste van de financiële steun voor vredesinitiatieven van burgers, want ook op dit punt geldt het adagium 'Voorkomen is beter dan genezen'.

De deelnemers aan de werkconferentie (vooral afkomstig van vredes- en ontwikkelingsorganisaties, maar ook van bijvoorbeeld de Quakers en het

Conflictoplossing moet anders

Leger des Heils) richtten ook de blik op Nederland. Dat is een positieve ontwikkeling, want veel van deze organisaties waren tot nu toe geneigd zich vooral bezig te houden met

conflicten die zich ver weg afspeelden. Nu echter spraken zij uit, dat zij zich ook willen richten op de groeiende onrust en spanningen in de Nederlandse samenleving. En dat zij alerter willen zijn op uitspraken van politici en op beleidsmaatregelen die deze spanningen verder aanwakkeren.

Vermeldenswaard is verder het pleidooi voor een Nationale Commissie Vredesinitiatieven (vergelijkbaar met of als onderdeel van de NCDO) met een eigen budget voor campagnes, publicaties en dergelijke. Deze en andere aanbevelingen vormen een belangrijke aanzet om straks na de zomer te komen tot een uitwerking van de Global Action Agenda voor Nederland. U zult er nog van horen!

Henk Zandvliet
Directeur NEAG

Zaterdag 18 juni

Algemene Ledenvergadering van Kerk en Vrede, aansluitend Samenwijzerdag 2005. Aanmelding via het secretariaat van Kerk en Vrede, 030-2316666 of email: secretariaat@kerkenvrede.nl

Donderdag 23 juni

Congres 'De islam in Nederland' - Nederlands Congres Centrum, Den Haag Science Alliance organiseert in samenwerking met het International Institute for the Study of Islam in the Modern World en de Vrije Universiteit het congres 'De Islam in Nederland'. De Marokkaanse minister van Islamitische Zaken en een Nederlands lid van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg geven hun visie op de islam in Nederland. In de ochtend ligt de nadruk op het internationale perspectief. Beleidsvoornemens, analyse en aanbevelingen uit Marokko, Turkije, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk komen aan bod. In de middag wordt in debatten en

wergroepen nader ingegaan op de islam in Nederland op het gebied van veiligheid, onderwijs, werk en kennisuitwisseling. Aan de workshop over kennisuitwisseling en kennisnetwerken levert het Kenniscentrum Grote Steden een bijdrage over religie en cultuur in lokaal beleid. Om u in te schrijven kunt u contact opnemen met Science Alliance: 070-3588060. Deelnamekosten bedragen € 195. Het programma begint om 9.00 uur en eindigt om 17.15 uur met een receptie.

Zondag 26 juni

Eco-festijn - Bostel. Met grote infomarkt, kinderactiviteiten, eco-catering en veel muziek. Klaverblad 1, Bostel. Organisatie: De Kleine Aarde. Meer informatie: 0411-684921 of email: info@dekleinearde.nl Internet: www.dekleinearde.nl

Agenda

Zondag 10 - vrijdag 15 juni

Anti-militaristische wandeltocht 'Is Het Hier Oorlog?' - Drenthe. Traditiegetrouw wordt er - als reactie op het hoge militaire gehalte van de Nijmeegse Vierdaagse - een antimilitaristisch initiatief georganiseerd. Per dag wordt zo'n 15 km gewandeld. Dit jaar in Drenthe, met Leefgemeenschap De Hobbitstee als 'basiskamp'. Zelf tent meenemen, maar binnen slapen kan ook. Organisatie: Wandelgroep Is Het Hier Oorlog?. Meer informatie: 038-4653319 of per email: a.ja@planet.nl

Zaterdag 6 augustus

Jaarlijkse herdenking van de atoombom op Hiroshima - Amsterdam. Onder de leuze 'Alle kernwapens de wereld uit!' organiseert Vrouwen voor Vrede Amsterdam, in

samenwerking met andere organisaties, de jaarlijkse herdenking van de atoombom op Hiroshima, met tentoonstelling en handtekeningenlijsten. Meer informatie: 020-6154603

Zondag 28 augustus

Full Colour Festival - Emmen. Iedereen, jong en oud, uit verschillende culturen kan op het Full Colour Festival kennis maken met andere culturen. Dit alles in een gezellige, feestelijke en ontspannen sfeer. Het festival is openbaar en gratis toegankelijk. De bezoekers van het Full Colour Festival komen in aanraking of worden geconfronteerd met andere culturen en haar verschijningsvormen, er klinkt "andere" muziek, er is informatie over thema's als ontwikkelingssamenwerking op diverse continenten, over natuur- en milieuzaken en ook over onderwerpen als dis-

crimatie, politieke gevangenen, asielzoekers, vluchtelingen en anti-racisme. Het samen luisteren naar muziek, dansen en sportelementen beoefenen bevorderen het begrip, de acceptatie en de tolerantie tussen nationaliteiten van verschillende leeftijden, leefstijlen en culturele achtergronden.

Organisatie: Stichting Earth. Meer informatie: 0591-857007 of email: info@fullcolourfestival.nl

Elke tweede zondag van de maand

Wake tegen de opsluiting van vreemdelingen in de Bijlmerbajes - Amsterdam. Voorverzamenen om 13.50 uur bij Metrostation Spaklerweg. Wake van 14.00 tot 15.00 uur bij de Bijlmerbajes, H.J.E. Wenckebachweg 4, Amsterdam-Bijlmermeer.

Organisatie: Amsterdam Catholic Worker. Meer informatie: 020-6998996 of 0206969899. Internet: <http://www.antenna.nl/noel-huis>

Colofon

Vredesspiraal is het kwartaalblad van de Vereniging Kerk en Vrede.

Redactie

Mark Akkerman (eindredactie), Jan Anne Bos, Héleen Broekema, Willie Gardien, Leen van den Herik, Yosé Höhne-Sparborth, Piet Vliegthart

Aan dit nummer werkten verder mee: Arthur Bruls, Jan Ernst, Giordano Bruno-

communitieit, Gisela Kienhuis, Karel Koster, Frits ter Kuile, Toos Plug, Ageeth Potma, Jan Schaake, Adriaan Soeting, Alex van Veen, Arjan Vliegthart, Voor Moeder Aarde, Werkgroep Nederland-Srebrenica, Henk Zandvliet (NEAG)

Redactie- en administratieadres

Vredesspiraal, Postbus 1528, 3500 BM, Utrecht
Telefoon: 030-2316666, fax: 030-2714759
Email: vredesspiraal@kerkenvrede.nl

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de

kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. Het alom heersende geloof in geweld - ook binnen de kerken nog niet overwonnen - moet weerlegd en ontzenuwd worden. Elke poging tot (christelijke) rechtvaardiging van militair geweld en van voorbereiding daartoe verhindert de dienst der verzoening waartoe kerken en christenen geroepen zijn. Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meldt u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 36,50 per jaar (inclusief een abonnement op Vredesspiraal en een aantal keer per jaar een ledenbrief).

Kerk en Vrede, Obrechtstraat 43; Postbus 1528, 3500 BM Utrecht; telefoon: 030-2316666; fax: 030-2714759; giro 435382
Email: secretariaat@kerkenvrede.nl
www.kerkenvrede.nl

Abonnement

Leden van Kerk en Vrede ontvangen Vredesspiraal gratis. Een abonnement op het blad kost € 15 per jaar.

Lay-out en druk Narratio, Gorinchem

ISSN-nummer: 1574-2725

Het Lam en het Beest uit de zee

Adriaan Soeting

Graag wil ik iets vertellen over een nieuwtestamentische toespeeling op de geschiedenis van 1 Samuël 17, waarover Henk Lensink in de vorige Vredesspiraal een goed artikel schreef.

In het boek Openbaring is veelvuldig sprake van het Lam, als aanduiding van Jezus. Paulus en ook Petrus vergelijken Christus met een Lam, maar Johannes is de enige die Christus zo noemt. De bekendste tekst is Johannes 1:29, waarin Johannes de Doper op Jezus wijst en dan zegt: "Zie! Het Lam van God dat de zonden der wereld wegneemt!". In het boek Openbaring van Johannes wordt met die naam, het 'Lam', gezinspeeld op de strijd tussen David en Goliath en wel in het prachtige hoofdstuk 7 van dat boek. In Openbaring 7:1-8 gaat het over de twaalf stammen van Israël die tot het heil worden 'verzegeld'. In vele commentaren worden, geheel ten onrechte, die twaalf stammen verstaan als aanduiding van de Kerk, het nieuwe Israël. Het gaat echter in tegendeel heel reëel om het volk Israël dat Johannes in zijn visioen schouwde. Maar, zegt Johannes, daarna zag ik een grote schare, die niemand tellen kan, uit alle naties en stammen en volken en talen. Die mogen er ook bijhoren. Dat hadden Israëls profeten immers voorgezegd.

De profeet Zacharja bijvoorbeeld. Zacharja is de profeet die schreef over een koning rijdend op een ezel die de vrede zou verkondigen en alle wapentuig teniet zou doen. Zacharja verkondigde dat eenmaal zelfs de vijanden van Israël in Jeruzalem het Looftentfeest zouden komen vieren, Zacharja 14:16. Naar alle waarschijnlijkheid duiden de witte gewaden van de grote schare in Openbaring 7, de palmtakken in hun handen, de tent die over hen wordt uitgespreid en de processie naar de waterbronnen op de viering van het Looftentfeest, op die profetie van Zacharja. En dan de profeet Jesaja, de

profeet die verkondigde dat eenmaal alle wapens zouden worden omgesmeed tot landbouwwerktuigen. Jesaja had het eens meegemaakt dat vluchtelingen, Moabieten (Palestijnen?), in Jeruzalem gastvrij werden onthaald. De profeet was in vervoering des geestes geraakt en hij voorspreekt dat eenmaal alle volken op die berg de sluier die nu nog alle naties omsluit, de bedekking die nu de volken nog bedekt, vernietigd worden; dan zullen de slachtvelden voor eeuwig zijn weggedaan. En, zo sprak Jesaja, dan zal God Zelf de tranen van het aangezicht van alle rouwenden afwissen. Die laatste woorden citeert Johannes in hoofdstuk 7:17, en daarmee zinspeelde hij eveneens op die prachtige tekst Jesaja 25:6-8. Dit alles, dat komen van de volkeren, zag Johannes al gebeuren, zag Johannes al gebeuren, hoe zwart ook de dagen waren waarin hij deze woorden schreef...

Beeld van het Lam

Maar nu het beeld van het Lam. Dat Jezus als 'Lam' wordt aangeduid is begrijpelijk. Men denkt dan aan een offerlam, het Paaslam. Bijbelvaste lezers zullen wijzen op Jesaja 53, waar de mysterieuze gestalte wordt beschreven van de Knecht van God, de Lijdende Knecht, "die als een lam ter slachting wordt geleid". Maar met de aanduiding het 'Lam' zinspeelde Johannes ook op David. Dat is voor het eerst gezien door Dr. Eveline Staalduine-Sulman van de Universiteit van Kampen ('The Aramaic Song of the Lamb', in J.C. de Moor en W.G.E. Watson (red.), Verse in Ancient

Near Eastern Prose, Neukirchen-Vluyn, 1993, 265-292). Het is een vreemde vergelijking die Johannes maakt: een Lam die de kudde leidt: "Het Lam ... zal hen weiden en hen voeren naar waterbronnen des levens". Een Lam als herder! Mevrouw Staalduine is expert in het Aramees, de volkstaal in Palestina in de eerste eeuw van onze jaartelling. In de synagoge werd en wordt de Schrift in het Hebreeuws gelezen, maar vele Joden verstonden destijds al geen Hebreeuws meer en daarom volgde in die dagen na de Hebreeuwse tekst een vertaling in het Aramees. Deze vertaling, Targoem, was dikwijls nogal vrij. Mevrouw Staalduine ontdekte in de Targoem bij 1 Samuël 17 een gedicht, dat destijds blijkbaar enige bekendheid genoot. In dat versje ging Goliath tekeer tegen David, omdat die geen soldaat, geen krijgsman was, maar een herder. "Je bent nog niet eens een herder", bulderde Goliath volgens bedoeld vers, "je bent nog maar een lammetje. Lammetje, ga je kudde weiden!" En vervolgens schreeuwde de reus, dat z'n tegenstander, dat 'lam', eerst maar eens bruiloft moest gaan houden, voor hij hem dood sloeg, want hij had immers nog geen nageslacht verwekt... Johannes moet dat gedicht hebben gekend, hij ver-

onderstelde die bekendheid ook bij zijn Joodse lezers voor wie zijn boek in de eerste plaats was bedoeld, want Johannes gebruikte die vreemde beeldspraak: Openbaring 7:17, het Lam dat zijn kudde weidt, Openbaring 19, de bruiloft van het Lam!

Johannes, ik zei het al, leefde in een heel donkere tijd. Mét David Aune, de auteur van het allerbeste (en allergrootste) commentaar op de Openbaring van Johannes, ben ik van mening dat de Openbaring geschreven, althans geconcipteerd is in de dagen waarin iedereen dacht dat de wereld nu wel zou vergaan: de Romeinen - vele legioenen waren in opstand gekomen. Keizer Nero, de laatste telg uit het roemruchte geslacht van Augustus, had zelfmoord gepleegd. In één jaar waren er achtereenvolgend vier keizers in Rome. De Joden - Palestina was na de opstand in 66 weer heroverd door de Romeinen die hout te kort kwamen om Joden te kruisigen. Jeruzalem stond op het punt te vallen, of was reeds, met de Tempel, verwoest. We kunnen ons niet voorstellen wat dit voor Joden betekende... En de volgelingen van Jezus - de grote christenvervolgving was uitgebrosen, na de brand van Rome. Zelfs een Romein als Tacitus die deze vervolging beschreef,

vond dat die de perken te buiten ging. Volgens de traditie zijn de leiders van de christenheid, Paulus en Petrus, in die dagen vermoord. In die dagen verkondigde Johannes dat de grote vrede komen zou... door een Lam! In zijn visioen werd hij opgenomen in de hemelzaal waar God troont. Hij hoorde een stem: "Zie de leeuw uit de stam van Juda, de wortel van David, heeft overwonnen!" Maar toen hij omkeek? Niets geen leeuw. Hij zag een lam! In het Grieks staat achter het woord 'lam' hoos esfagmenon, 'als geslacht', of, zoals de Nieuwe Bijbelvertaling omschrijft: "het zag eruit alsof het geslacht was", Openbaring 5:6. Diezelfde uitdrukking komt ook voor in hoofdstuk 13:3, maar dan staat hij bij een van de zeven koppen van het 'beest uit de zee', het monster uit de onderwereld. Met die ene kop "die er uitzag alsof hij geslacht was" is keizer Nero bedoeld, de grote tegenstander van het Lam. Johannes waagde het te geloven, in die tijd, dat het Lam sterker was dan het monster.

Ik vraag mij af of deze Johannese visie door de kerken, door de theologen, de kerkleiders, voldoende is doordacht...

dr. A. Soeting is theoloog

Theologische Werkgroep van Kerk en Vrede zoekt nieuwe leden

Al vele decennia heeft Kerk en Vrede een Theologische Werkgroep.

Deze groep van 10 tot 12 theologen komt zes keer per jaar bij elkaar (in Utrecht) om samen te studeren op vragen rond geweld en (christelijke) religie. Die studie is niet vrijblijvend: Er wordt gestreefd naar resultaten in de vorm van bijvoorbeeld brochures, presentaties, publicatie van artikelen, enz. Zo werd in september 2003 het boek 'In eigen boezem - een zoektocht naar de bronnen van geweld in de christelijke traditie', in opdracht van de projectgroep 'Geweld niet gewild' van de Raad van Kerken, uitgebracht.

De laatste jaren wordt uiteraard ook gebruik gemaakt van internet.

Op dit moment ligt de inhoudelijke focus vooral op een nieuwe doordenking van het begrip 'pacifisme', met daarbij alertheid voor een oneigenlijk gebruik van deze term.

Deze Theologische Werkgroep zoekt nieuwe leden. Bent u / ben je theoloog (of bijna theoloog, of 'amateur-theoloog') en geïnteresseerd in genoemde vragen? Neem contact op met de algemeen secretaris van Kerk en Vrede, Jan Schaake, per telefoon (030-2316666) of per email (secretariaat@kerkenvrede.nl).

Namens de Theologische Werkgroep van Kerk en Vrede, Ageeth Potma

Symposium 'Zijn we achterlijk? - Abrahamitische dialoog en het verlichtingsdebat'

Ook het afgelopen jaar is religie vaak onderwerp van gesprek geweest. Niet alleen in de media, maar ook in de kroeg, de kerk en op straat. De 11e september en de moord op Pim Fortuyn waren nog niet verwerkt of een nieuwe 'religieuze moord' schokte Nederland. Dé vraag die tot aan de dag van vandaag veel Nederlanders bezighoudt is: hoe kunnen mensen met verschillende religieuze en niet-religieuze achtergronden in Nederland samenwonen? Deze

vraag lijkt in de publieke opinie, vooral door de zgn. Verlichtingsfilosofen, beantwoord te worden met: schaf de religie af of beperk de religie tot het privé-domein. Religie is achterhaald en achterlijk. De organisatoren van dit symposium, Werkgroep Interreligieuze Dialoog Nijmegen, Stichting Islam en Dialoog en de Folkertsma Stichting voor Talmudica, zijn ervan overtuigd dat religie juist niet beperkt moet worden tot het privé-domein en

dat religie wel degelijk een verbindende en dus positieve functie in de samenleving kan hebben. Met dit symposium willen zij dan ook een eigen bijdrage leveren aan bovengenoemde discussie: is religie achterhaald en achterlijk? Zo ja, waarom dan? En: valt er iets te leren van de huidige kritiek op religie? Zo nee, hoe zou religie dan kunnen leiden tot concrete positieve activiteiten en ontwikkelingen? Ook zal er een 'Leerhuis Abraham' worden

gepresenteerd dat in het najaar van 2005 van start zal gaan. Dit Leerhuis, een uniek project in Nederland, is vooral bedoeld om het proces van dialoog tussen de Abrahamitische godsdiensten verder te brengen.

Het symposium duurt van 10.00 tot 17.00 uur en wordt gehouden in de Piet Gerrits Zaal van het Bijbels Openluchtmuseum, Mgr. Suyslaan 8 in Heilig Landstichting (naast Nijmegen).

Deelname inclusief lunch kost € 12,50 (€ 5,00 voor studenten). Aanmelding en meer informatie via telefoon (06-19634417) of email (werkgroep@interreligiedialoog.nl)

"Samen verder" - Over de liturgiekant voor de vredesweek

Wanneer op zondag 18 september aanstaande de jaarlijkse vredesweek weer begint staat op het oecumenisch leesrooster ondermeer een lezing uit het profetenboekje Jona vermeld. Dat is wel een bijzonder gelukkige samenloop van omstandigheden. Het verhaal over Jona is te beschouwen als een lachspiegel die de gelovige krijgt voorgehouden. Daarbij wordt de draak gestoken met het vijanddenken dat ieder mens (en dus zeker ook een gelovig mens) eigen kan zijn. Het denken in categorieën als goed-en-kwaad en wij-en-zij, wordt daar op de korrel genomen. Dat past prachtig bij het thema van de komende vredesweek, "Samen verder". Ook dit jaar is er weer een liturgiekrant verschenen, waarin dit onderwerp wordt toegespitst op de eredienst. Dat gebeurt in bezinnende artikelen, onder andere over Jona, en in diverse mooie liederen en aansprekende parafrazen van bijbelgedeelten. Tegelijk wordt ook verder gekeken en zijn er suggesties te vinden hoe met jong en oud in de aanstaande vredesweek aan de gang te gaan. Na de moordaanval op Theo van Gogh is er meer dan ooit aanleiding om bij de strijd voor vrede ook te denken aan onze eigen samenleving. Juist de kerk mag zich daarbij uitge-

daagd weten om zich hiermee te engageren. Is zij niet van oorsprong een gemeenschap van mensen uit alle volken en alle talen? Juist de taal en de woorden zijn bij dat "samen verder" gaan heel belangrijk. In het hart van de liturgiekrant staat een interview met Huub Oosterhuis, die eens gedicht heeft over "taal zal alleen verwoesting zaaien". In dat interview wordt kritisch gekeken naar de eigen westerse cultuur, maar tegelijk wordt benadrukt dat in de gemeente van Jezus Messias de hoop wordt gevoed die mensen op weg doet gaan naar een andere wereld.

De liturgiekrant biedt voor het voeden van die hoop ook dit jaar weer aansprekend materiaal. Zij is een uitgave van Pax Christi, IKV en Kerk en Vrede en te bestellen bij Pax Christi (030- 2333346, Internet:). Kosten: € 2,90 excl. verzendkosten

(Piet Vliegthart)

Aanbod Kerk en Vrede voor Vredesweek 2005 Woord van Vrede, Taal van Geweld

Waarom wordt de religieuze boodschap van vrede steeds weer opnieuw gebruikt voor de rechtvaardiging van geweld? Hoe gaan vertalers met geweldsteksten om? Hoe subtiel worden religieuze teksten verdraaid om God aan onze kant

te krijgen? En hoe slagen machthebbers er steeds weer in om de manier waarop teksten worden begrepen in hun voordeel te bepalen? Een kleine handreiking om zelf of als groep mee aan de slag te gaan. Voor bestelling: verkoop@kerkenvrede.nl

Gespreksboekje terrorisme

Terroristische aanslagen in de VS en Spanje en de Nederlandse confrontatie met politiek geweld hebben de discussies over veiligheid onder spanning gezet. Maar wat is terrorisme nu eigenlijk? Wat is de relatie met religie? En wat is de beste manier om terrorisme te bestrijden? IKV en Kerk en Vrede brengen gezamenlijk een klein handzaam gespreksboekje uit, te gebruiken voor plaatselijke kerken en groepen voor een eenmalige bespreking van dit thema of om er meerdere avonden over te organiseren. Voor bestelling: verkoop@kerkenvrede.nl of vredesweek@ikv.nl

Versluisde taal

De hoofddoek is in vrij korte tijd uitgegroeid tot het symbool van de aanwezigheid van de islam in de westerse samenleving. Voor veel moslima's fungeert het als een 'geuzendoek'; voor veel autochtone Nederlanders als een rode lap. Wat gaat er aan maatschappelijke, culturele en religieuze vooroordelen schuil achter die hele hoofddoekdiscussie? Basema Spijkerman-Salman en Yosé Höhne-Sparborth belichten deze achtergronden in de brochure 'Versluisde taal'. Ook deze is (voor € 3) te bestellen via verkoop@kerkenvrede.nl

Voor al deze thema's is het ook mogelijk om via Kerk en Vrede inleiders te vragen. U kunt contact opnemen met het secretariaat van Kerk en Vrede.

Ministerie van Vrede

In maart is Euro's voor Vrede van start gegaan met het project Mi-

nisterie van Vrede. Het Ministerie van Vrede bestaat uit twee delen: het ministerie van vrede en een denktank.

In het ministerie van vrede zullen jongeren bewust gemaakt worden van geweldloze conflictpreventie. In de komende maanden worden workshops gegeven bij jongerenorganisaties en op scholen. Er worden grootschalig kaarten verspreid met daarop suggesties van jongeren over geweldloze conflictpreventie. In het najaar zal er een denktank plaatsvinden die het thema nog dieper gaat uitwerken. De workshops die momenteel gegeven worden hebben als doel jongeren te informeren over vraagstukken rondom vrede, hen bewust te maken van de relatie tussen hun leefstijl en conflicten op mondiaal niveau en met hen concrete suggesties te bedenken hoe jongeren in Nederland kunnen bijdragen aan een cultuur van vrede. De meest prikkelende uitkomsten van de workshops gaan we als 'inspirational messages' (inspirerende boodschappen) verder verspreiden via kaarten. Deze kaarten worden meegenomen naar de conferentie 'Global action agenda for the prevention of violent conflict' in New York deze zomer.

De denktank zal zich bezighouden met het thema 'conflict en vrede' en daarbij in het bijzonder aandacht besteden aan de relatie tussen milieu, armoede (samengevat: gebrek en duurzame ontwikkeling) en conflict. Steeds duidelijker blijkt dat deze problemen met elkaar samenhangen en dus ook in relatie tot elkaar aangepakt dienen te worden. Op de website www.ministerievanvrede.nl kun je meer lezen over het project. Tevens kunnen jongeren hier hun suggesties over vrede aan Euro's voor Vrede doorgeven en zich aanmelden voor de denktanks. Als mensen geïnteresseerd zijn in de workshops of denktank, dan kunnen ze contact opnemen met Gisela Kienhuis (gisela@eurosvoorvrede.nl, 030-2714376).

(Gisela Kienhuis)

Folder Kerk en Vrede

Kerk en Vrede heeft sinds kort een nieuwe, kleurrijke folder (zie de voorkant op deze pagina). Met deze folder hopen we een up-to-date beeld van de vereniging te geven en nieuwe mensen voor een (actief) lidmaatschap te interesseren. Wanneer u een aantal van deze folders kwijt kunt, neemt u dan contact op met het secretari-

aat (030-2316666 of email: secretariaat@kerkenvrede.nl) en u krijgt ze toegestuurd.

Enquête over geweld en sociale veiligheid

Tijdens de Kerkendag in Zwolle op 23 april jl. werd een enquête over geweld en sociale veiligheid van de projectgroep 'Geweld niet gewild' (waar Kerk en Vrede ook in deelneemt) verspreid. Sinds enkele weken staat deze enquête ook op de website van de Raad van Kerken

(www.raadvankerken.nl). De uitkomsten van dit onderzoek zullen een belangrijke rol gaan spelen bij de invulling van de volgende fase in de werkzaamheden van de projectgroep.

In de komende periode zullen meer accenten worden gelegd bij lokale situaties. De projectgroep wil graag meer leren van concrete ervaringen op plaatselijk niveau. Wat gebeurt er aan vredeswerk? Wat maken mensen persoonlijk mee? Wat wordt er door verschillende instanties en burgers gedaan bij het voorkomen en bestrijden van geweld? Spelen kerken daarbij een eigen rol? De hele maand juni is er nog de mogelijkheid uw mening en ervaring aan de projectgroep door te geven. Tot eind juni kunt u de enquête vinden op genoemde website. Het invullen kost maar een paar minuten. Ook uw mening telt!

BON (aankruisen wat van toepassing is)

- noteer mij voor € 15 als abonnee op het kwartaalblad Vredesspiraal, daarmee ondersteun ik ook het werk van Kerk en Vrede; ik wacht met betalen op de acceptgiro
- noteer mij als lid van Kerk en Vrede voor € 36,50 per jaar ik ontvang dan de Vredesspiraal en de ledenbrief van Kerk en Vrede; ik wacht met betalen op de acceptgiro
- ik meld me aan voor de SamenWijzerdag van 18 juni a.s.

Stuur mij:

- het boek "Pacifisme Nu" à € 8
- de brochure "Versluisde Taal" à € 3
- een PACE-vredesvlag à € 10
- kaarten tegen de militarisering van de EU

bij het bestelde ontvang ik een acceptgiro

naam: .....

adres: .....

email: .....

Deze bon kunt u opsturen aan Kerk en Vrede, Antwoordnummer 4448, 3500 VB Utrecht (een postzegel mag, maar hoeft niet)

De hongerijsche gehaktmolen

In 1984 werd in de USA de eerste commerciële gevangenis door een bedrijf gebouwd en met een winstooimerk gerund. De proefkonijnen waren mensen zonder verblijfsvergunning. Inmiddels is het een enorme gevangenisindustrie geworden waarin ook gewone veroordeelde Amerikanen winstgevend worden gedetineerd. De bedrijven krijgen van de overheid een bepaald bedrag per persoon per dag. De kunst is om dan de kosten zo veel mogelijk te drukken en met de winsten politici en media te steunen om een harde lijn - meer grensgevangenis, meer razzia's en langere straffen voor gewone gevangenen - zodat er steeds meer gevangenis worden gebouwd waar mensen ook steeds langer in opgesloten worden.

In de twaalf jaar sinds de eerste grensgevangenis in 1993 in Nederland werd geopend, is de celcapaciteit om mensen zonder papieren op te sluiten in ons land twintig keer zo groot geworden. Eerst werden mensen zonder papieren met meer in een cel gestopt. Nu gebeurt dat ook met veroordeelde Nederlanders. Er loopt nu een experiment met commerciële bewaking van grensgevangenen op Schiphol. De ene week bewaakt je worsten in de Hema, de volgende week wanhopige mensen.

Binnenkort wordt het bij ons ook een winstgevend business om zo veel mogelijk mensen zo lang mogelijk op te sluiten. Nu worden mensen zonder papieren willekeurig opgepakt en opgesloten, zelfs kinderen stoppen we achter prikkeldraad. Maar wat er met papierlozen gebeurt, kan enige tijd later ook met de eigen burgers gebeuren. Niet alleen uit solidariteit, maar ook uit eigen belang moeten we dus niet weg kijken en ons inzetten voor een wereld zonder gehaktmolens.